

UJEDINJENE NACIJE
BOSNA I HERCEGOVINA

Profil rodne
ravnopravnosti

BOSNA I HERCEGOVINA

Stavovi izraženi u ovoj publikaciji su stavovi autor(a)/(ica) i ne odražavaju nužno stavove UN Women, Ujedinjenih nacija ili bilo koje od njihovih povezanih organizacija.

© 2026 UN Women. Sva prava zadržana.

Publikaciju je izradio Ured UN Women u Bosni i Hercegovini.

Autor: Adnan Kadribašić

Urednica: Zvezdana Marković

Dizajnerica: Azra Kadić

Molimo da ovu publikaciju citirate na sljedeći način:

Ujedinjene nacije u Bosni i Hercegovini (2026).

Profil rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini.

PROFIL RODNE RAVNOPRAVNOSTI

u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina
April 2026.

UJEDINJENE NACIJE
BOSNA I HERCEGOVINA

PREDGOVOR

Bosna i Hercegovina se nalazi u ključnom trenutku svog razvojnog puta - u vremenu kada napredak prema održivom razvoju i društvenoj koheziji mora biti neraskidivo povezan s unapređenjem rodne ravnopravnosti.

Ovaj Profil rodne ravnopravnosti u zemlji donosi pravovremenu, na dokazima zasnovanu procjenu trenutnog stanja. Potvrđuje da je Bosna i Hercegovina ostvarila značajan napredak, uključujući uspostavljanje čvrstog zakonodavnog i strateškog okvira usklađenog s međunarodnim standardima. Istovremeno jasno ukazuje na postojanje upornog i duboko ukorijenjenog raskoraka između preuzetih obaveza i svakodnevne stvarnosti građanki i građana.

Žene u Bosni i Hercegovini se i dalje suočavaju sa strukturnim preprekama koje ograničavaju njihovo potpuno učešće u političkom životu, ekonomskim procesima i donošenju odluka. Rodno zasnovano nasilje ostaje široko rasprostranjeno, a duboko ukorijenjene društvene norme nastavljaju da oblikuju nejednake ishode. To nisu jedinstveni izazovi, ali jesu izazovi koji zahtijevaju hitno djelovanje. Njihovo rješavanje ključno je ne samo s aspekta ljudskih prava, nego i za dugoročnu stabilnost, otpornost i prosperitet zemlje.

Ravnopravnost spolova nije pitanje jednog sektora. Ona predstavlja temelj inkluzivnog upravljanja, ekonomskog razvoja i trajnog mira. Kako je naglasio Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, ravnopravnost je u suštini pitanje moći - ko učestvuje, ko donosi odluke i čiji se glasovi čuju. Omogućiti ženama i djevojčicama da u potpunosti doprinesu oblikovanju budućnosti Bosne i Hercegovine stoga je ključno za ostvarenje Ciljeva održivog razvoja.

Bosna i Hercegovina raspolaže snažnim resursima na kojima se može graditi: posvećenim institucijama, aktivnim civilnim društvom i ženama liderkama koje predvode promjene na svim nivoima.

Tim Ujedinjenih nacija u zemlji ostaje čvrst i dosljedan partner u ovom procesu, sarađujući s institucijama, civilnim društvom i međunarodnim akterima na jačanju rodno osjetljivog upravljanja, unapređenju ekonomskog osnaživanja žena, eliminaciji nasilja nad ženama i djevojčicama te podršci ženskom liderstvu u izgradnji mira i pomirenja.

Ovaj Profil istovremeno predstavlja dijagnostički pregled i poziv na djelovanje. On nudi zajedničku bazu dokaza za oblikovanje politika, programa i partnerstava. Još važnije, poziva sve nas - institucije, partnere i zajednice - da prijedemo s deklarativnih obaveza na konkretnu provedbu, odgovornost i mjerljive rezultate.

Ujedinjene nacije ostaju spremne podržati Bosnu i Hercegovinu u pretvaranju ovih nalaza u stvarne promjene, kako bi rodna ravnopravnost postala svakodnevna stvarnost svake žene i djevojčice u cijeloj zemlji.

Arnhild Spence

Rezydentna koordinatorka
Ujedinjenih nacija
Bosna i Hercegovina

SADRŽAJ

SPISAK AKRONIMA I SKRAĆENICA	7
1. SAŽETAK	10
Ključni izazovi za rodnu ravnopravnost i Ciljeve održivog razvoja	10
2. UVOD	13
2.1 Sljedeći koraci za UNCT tim	14
3. BOSNA I HERCEGOVINA U KRATKIM CRTAMA	16
3.1 Kontekst	16
3.2. Institucionalni, pravni i normativni okvir	19
4. PARTNERSTVA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST	22
5. RODNA RAVNOPRAVNOST, ŽENSKA PRAVA I OSNAŽIVANJE ŽENA: KLJUČNI NALAZI	27
5.1 Ključni zakoni o GEWE	27
5.2 Politike i akcioni planovi u BiH	28
5.3 Normativni okvir kojim se uređuje urođnjavanje	29
5.4 Analiza rodni odnosa moći	30
5.5 Međunarodni mehanizmi za izvješćavanje i pregled	32
5.6 Žene, mir i sigurnost	33
5.7 Učešće žena u političkom životu i procesima donošenja odluka	35
5.8 Kretanje učešća žena u vladama	37
5.9 Ekonomsko osnaživanje žena	38
5.10 Stereotipi, strukturna neravnopravnost i neprepoznato ekonomsko opterećenje poslovima brige i njege	41
5.11 Okončanje nasilja nad ženama i djevojčicama	43
5.12 Rod u upravljanju i finansijama	45
5.13 Uključivanje civilnog društva	45
5.14 Rodna statistika	46

6. PREPORUKE	49
6.1 Ključne preporuke o prioritetnim pitanjima specifičnim za zemlju	49
DODATNE INFORMACIJE	51
Detaljan metodološki dodatak	51
Dodaci sa statistikama i podacima	52

SPISAK AKRONIMA I SKRAĆENICA

AP 1325	Akcionni plan za implementaciju rezolucije UNSCR 1325 u BiH
ARP BiH	Agencija za ravnopravnost polova BiH
BD BiH	Brčko Distrikt BiH
BHAS	Agencija za statistiku BiH
BiH	Bosna i Hercegovina
BND	Bruto nacionalni dohodak
BPfA	Pekinška deklaracija i platforma za djelovanje
CCA	Zajednička analiza UN-a za BiH
CEDAW	Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena
CJRP RS	Centar za jednakost i ravnopravnost polova RS
CRSV	Seksualno nasilje povezano sa sukobima
DRR	Smanjenje rizika od katastrofa
EIGE	Evropski institut za rodnu ravnopravnost
EKLJP	Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda
EU	Evropska unija
EVAW/G	Okončanje nasilja nad ženama i djevojčicama
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FIGAP	Finansijski instrument za implementaciju Gender akcionog plana
GAP	Gender akcioni plan
GAP BiH	Gender akcioni plan BiH
GC FBiH	Gender centar FBiH
GDI	Indeks rodnog razvoja
GE	Rodna ravnopravnost
GEI	Indeks rodne ravnopravnosti
GEWE	Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena
GII	Indeks rodne nejednakosti
GIM	Institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost
GRB	Rodno odgovorno budžetiranje
GREVIO	Grupa eksperata za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici
GSNI	Indeks rodni društvenih normi
GTG	Tematska grupa Ujedinjenih nacija za rodna pitanja
HDI	Indeks ljudskog razvoja
ILO	Međunarodna organizacija rada
IPV	Nasilje od strane intimnog partnera
IRI	Međunarodni republikanski institut
LGAP	Lokalni gender akcioni planovi

LGBTI	Lezbijke, gej, biseksualne, transrodne i interseksualne osobe
LNOB	Niko ne smije biti zapostavljen
MLJPI	Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH
MO	Ministarstvo odbrane
MSP	Mala i srednja preduzeća
NAP	Nacionalni akcioni plan
NDI	Nacionalni demokratski institut
NVO	nevladine organizacije
OCD	Organizacije civilnog društva
OSBiH	Oružane snage BiH
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PFM	Upravljanje javnim finansijama
PRR	Profil rodne ravnopravnosti
RS	Republika Srpska
RZN	Rodno zasnovano nasilje
SDG	Cilj održivog razvoja
SDG FF	Okvir za realizaciju SDG-ova
Sida	Švedska agencija za međunarodnu razvojnu saradnju
SZO	Svjetska zdravstvena organizacija
UN Women	Organizacija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena
UNCT	Tim Ujedinjenih nacija u BiH
UNCT-SWAP	UNCT tablica rezultata za rodnu ravnopravnost
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih nacija
UNFPA	Populacioni fond Ujedinjenih nacija
UNHCR	Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbjeglice
UNICEF	Dječji fond Ujedinjenih nacija
UNSCR 1325	Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a 1325
UNSDCF	Okvir saradnje UN-a za održivi razvoj
UPR	Univerzalni periodični pregled
USAID	Agencija Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj
VM	Vijeće ministara
VNR	Dobrovoljni izvještaj
VSTV	Visoko sudsko i tužilačko vijeće
WBL	Žene, biznis i pravo
WPS	Žene, mir i sigurnost
ZRP BiH	Zakon o ravnopravnosti polova u BiH
ZZD	Zakon o zabrani diskriminacije

The background is a solid purple color. It features several large, semi-transparent geometric shapes. On the left, there are concentric circles and horizontal bands. On the right, there are overlapping rounded rectangles and a large circle. A large, white, stylized number '1' is positioned in the upper left quadrant.

1

SAŽETAK

1. SAŽETAK

PRR BiH pruža sveobuhvatan, na dokazima zasnovan pregled stanja u oblasti rodne ravnopravnosti i služi kao strateška osnova za intervencije Ujedinjenih nacija, institucija vlasti i partnerskih organizacija. Dokument identifikuje trajne rodne disparitete, strukturne prepreke i razvojne prilike u političkom, društvenom i ekonomskom životu, uz poseban naglasak na primjenu intersekcionalnog pristupa. PRR služi kao izvor podataka za Zajedničku analizu UN-a za BiH (CCA) i Okvir saradnje UN-a za održivi razvoj (UNSDCF), čime doprinosi planiranju i programiranju zasnovanom na dokazima. Usklađen je s međunarodnim normama i standardima, uključujući Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), te s preuzetim obavezama, naročito Pekinškom platformom za djelovanje (BPfA) i Ciljevima održivog razvoja (SDGs), posebno SDG 5 o rodnoj ravnopravnosti, te time doprinosi opredijeljenosti BiH za inkluzivan razvoj i ispunjavanje zahtjeva u procesu pristupanja EU.

BiH je zemlja s višim srednjim dohotkom i kandidat za članstvo u EU. Funkcioniše u okviru složenog institucionalnog sistema koji je uspostavljen Opštim okvirnim sporazumom za mir u BiH, poznatim kao Dejtonski mirovni sporazum (1995). Iako prema Indeksu ljudskog razvoja (HDI) zauzima 74. mjesto s vrijednošću 0,804 (2023), HDI prilagođen nejednakostima smanjuje se na 0,689, što predstavlja gubitak od 14% usljed postojećih nejednakosti. Rodno specifični pokazatelji potvrđuju postojanje strukturnih izazova: Indeks rodne neravnopravnosti (GII) iznosi 0,136 (38. mjesto na globalnoj ljestvici), dok Indeks rodnog razvoja (GDI) od 0,967 ukazuje na razlike u ekonomskom učešću i zaradama. Indeks rodnih društvenih normi (GSNI) od 0,162 svjedoči o postojanju duboko ukorijenjenih društvenih predrasuda, uključujući uvjerenje da su muškarci bolji politički lideri. Iako je pravni okvir relativno povoljan (s ocjenom 77,5 prema indeksu Svjetske banke *Women, Business and the Law WBL 2.0*), njegova primjena i institucionalna podrška i dalje su nedovoljni (s ocjenom podržavajućeg okvira od 47,5).

Ključni izazovi za rodnu ravnopravnost i Ciljeve održivog razvoja

- 1. Nedovoljna zastupljenost žena u politici i procesima odlučivanja:** Uprkos rodnoj kvoti od 40%, žene su i dalje podzastupljene u političkom životu: nakon opštih izbora 2022. godine činile su 27% izabranih predstavnika, a nakon lokalnih izbora 2024. tek 22,8%, dok ih je među gradonačelnicima bilo samo 8 od ukupno 143 u 2024. Sistem otvorenih lista često ide u korist muških kandidata, a žene zauzimaju samo jednu trećinu javnih funkcija. Opšta preporuka CEDAW-a br. 40 (2024.) poziva na postizanje pune rodne ravnopravnosti kroz zakonodavne izmjene i ukazuje na potrebu za promjenom ustaljenih društvenih obrazaca.
- 2. Trajno prisutno rodno zasnovano nasilje i nedovoljna institucionalna podrška:** Gotovo 48% žena navodi da je od 15. godine života bilo izloženo nekom obliku nasilja, dok ih je 10% doživjelo seksualno uznemiravanje tokom 2024. godine.

Iako je BiH ratifikovala Istanbulsku konvenciju 2013. godine, GREVIO je ukazao na nedostatak specijalizovanih kriznih centara za žrtve silovanja. Reparacije za osobe koje su preživjele seksualno nasilje povezano sa sukobima (CRSV) i dalje su neujednačene, uprkos odluci Komiteta UN-a protiv mučenja iz 2019. godine kojom se zahtijeva uspostavljanje sveobuhvatne podrške.

- 3. Ograničeno ekonomsko osnaživanje i nesrazmjerno opterećenje neplaćenim poslovima brige i njege:** Stopa učešća žena u radnoj snazi iznosi 39,1%, uz izraženu neaktivnost (62,7%) i visok udio nesigurnih oblika zaposlenja. Žene u prosjeku provode šest sati dnevno obavljajući neplaćene poslove pružanja brige i njege, što je dvostruko više u odnosu na muškarce i dodatno produbljuje njihovu ekonomsku isključenost. Procjenjuje se da rodni nesrazmjer u zaradama iznosi 13–15%, dok su žene i dalje nedovoljno

zastupljene u višim rukovodećim strukturama (27,9%) i među vlasnicima preduzeća (23,7%). Nedovoljna dostupnost javnih usluga predškolskog vaspitanja i brige o djeci te ustanova za pružanje dugotrajne njege dodatno sužava njihove mogućnosti za učešće u ekonomskim tokovima.

- 4. Spor napredak u rodnoj integraciji i nedovoljno finansiranje:** Obaveze urođnjavanja politika i mjera u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti (ZRP) sprovode se nedosljedno. Ne postoji obavezna *ex-ante* procjena rodnog uticaja propisa i javnih politika. Budžetska izdvajanja na državnom i entitetskom nivou za oblast rodne ravnopravnosti iznose svega 0,05%, što značajno ograničava institucionalne kapacitete i dostupnost grantova organizacijama civilnog društva. Rodno odgovorno budžetiranje nije sistemski standardizovano na svim nivoima vlasti, što dodatno otežava transparentnost i odgovornost.

- 5. Pritisak na civilno društvo i ograničena partnerstva:** Organizacije koje se bave pravima žena djeluju u uslovima finansijske nesigurnosti, restriktivnih propisa i politički motivisane stigmatizacije njihovog rada. Finansiranje iz javnih budžeta je ograničeno i nepredvidivo, a učešće organizacija civilnog društva u kreiranju politika i radu nacionalnih koordinacionih tijela nije predmet sistematske evaluacije. Istovremeno, bilježi se ukupno smanjenje sredstava namijenjenih organizacijama civilnog društva, naročito nakon budžetskih rezova u SAD-u i značajnog pada zvanične razvojne pomoći od strane država članica EU.

Tim Ujedinjenih nacija u BiH (UNCT) integriše rodnu ravnopravnost u svoje programe, u skladu s GAP BiH 2023–2027. i UNSDCF 2021–2025., te prioritarno djeluje u oblastima ekonomskog osnaživanja žena, ekonomije brige i njege, okončanja nasilja nad ženama, političkog učešća, rodno odgovornog upravljanja i finansija, kao i agende „Žene, mir i sigurnost“. Platforme za koordinaciju na više nivoa, poput SDG Vijeća, omogućavaju dijalog i razvoj partnerstava s organizacijama civilnog društva, privatnim sektorom i akademskom zajednicom.

Unapređenje rodne ravnopravnosti u BiH zahtijeva prevazilaženje isključivo normativnog pristupa i usmjeravanje napora na djelotvornu primjenu i sprovođenje zakona, ulaganje u institucionalne kapacitete, obezbjeđivanje kontinuirane političke podrške te preispitivanje ukorijenjenih rodni normi i suprotstavljanje organizovanim pokušajima osporavanja rodne ravnopravnosti (*gender pushback*). PRR pruža okvir za usmjeravanje javnih politika, planiranja i raspodjele resursa, s ciljem postizanja mjerljivog napretka u implementaciji Ciljeva održivog razvoja relevantnih za rodnu ravnopravnost, inkluzivan razvoj i evropske integracije.

BiH je potvrdila svoju posvećenost kroz međunarodne i nacionalne okvire, uključujući CEDAW (1993.), Pekinšku platformu za djelovanje (1995), nacionalne akcione planove za primjenu UNSCR 1325 (od kojih su tri realizovana, dok je četvrti izrađen ali još nije usvojen), Zakon o ravnopravnosti polova (2003), Zakon o zabrani diskriminacije (2009/2016.) i GAP BiH 2023–2027. Ključnu institucionalnu infrastrukturu čine Agencija za ravnopravnost polova BiH (ARP BiH), Gender centar FBiH (GC FBiH) i Centar za jednakost i ravnopravnost polova RS (CJRP RS) – institucije koje su zadužene za promociju, praćenje i ostvarivanje rodne ravnopravnosti – iako raspolažu ograničenim kadrovskim i finansijskim kapacitetima.

The background is a solid purple color. It features several large, semi-transparent geometric shapes. On the left, there are concentric circles and horizontal bands. On the right, there are overlapping rounded rectangles and a large circle. The number '2' is prominently displayed in the upper left, and the word 'UVOD' is at the bottom left.

2

UVOD

2. UVOD

Svrha **PRR-a BiH** je da pruži cjelovit i na dokazima zasnovan pregled stanja rodne ravnopravnosti u zemlji i posluži kao osnova za oblikovanje strategija Ujedinjenih nacija, institucija vlasti i partnerskih organizacija. Dokument identifikuje ključne rodne nejednakosti, prepreke i mogućnosti u političkom, društvenom i ekonomskom životu, s posebnim fokusom na ukrštanje roda s drugim faktorima, kao što su etnička pripadnost, starosna dob, invaliditet i status raseljenosti. PRR predstavlja izvor informacija za **Zajedničku analizu UN-a za BiH (CCA) i Okvir saradnje UN-a za održivi razvoj (UNSDCF)**, obezbjeđujući integraciju rodničkih perspektiva u razvojne i humanitarne prioritete BiH, u skladu s međunarodnim obavezama, uključujući CEDAW, Pekinšku platformu za djelovanje i obaveze u procesu pristupanja EU. Dokument dodatno unapređuje koordinaciju između UN agencija, državnih institucija i organizacija civilnog društva, posebno onih koje se bave pravima žena, s ciljem jačanja rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena. Istovremeno, PRR funkcioniše kao dijagnostički alat i mapa puta za usmjeravanje politika, programa i zagovaračkih aktivnosti ka ostvarivanju ravnopravnosti, smanjenju diskriminacije i podršci napretku BiH u pravcu održivog razvoja i izgradnje mira.

PRR se zasniva na mješovitoj metodologiji koja objedinjuje pregled postojećih podataka i istraživanja, analizu nacionalnih statistika i razmatranje međunarodnih izvještaja o praćenju napretka. Analiza je obuhvatila više od 100 izvještaja i studija, od zvaničnih dokumenata i javno dostupnih izvještaja do podataka koje generišu UN agencije i organizacije civilnog društva. Poseban prioritet dat je izvorima zasnovanim na pouzdanim, rodno osjetljivim i inkluzivnim metodologijama.

Tokom cjelokupnog procesa primjenjivan je rodno odgovoran i intersekcionalni pristup, pri čemu je posebna pažnja posvećena nedostacima u podacima i dokazima. Struktura dokumenta prati međunarodne smjernice UN-a za PRR-ove i obuhvata kontekst zemlje, ključne izazove i mogućnosti u oblasti rodne ravnopravnosti, kao i preporuke za politike i programe. Potpuni prikaz metodologije, uključujući konsultovane izvore i primijenjene analitičke okvire, dat je u dodatku.

Izrada PRR-a vođena je skupom osnovnih principa kojima se obezbjeđuju kvalitet, relevantnost i uticaj dokumenta. To obuhvata:

- ▶ Međunarodne norme, standarde i obaveze: usklađivanje sa CEDAW-om, Pekinškom platformom za djelovanje, Ciljevima održivog razvoja (posebno SDG 5) i drugim obavezama u oblasti ljudskih prava.
- ▶ Nacionalno vlasništvo i kapacitete: prepoznavanje vodeće uloge državnih institucija, mehanizama za rodnu ravnopravnost i nacionalnih statističkih tijela u sprovođenju mjera za unapređenje rodne ravnopravnosti.
- ▶ Veću koherentnost i urođnjavanje UN sistema: pozicioniranje PRR-a kao zajedničkog proizvoda UN sistema, integrisanog kroz različite sektore i agencije.
- ▶ Princip „niko ne smije biti izostavljen“ (LNOB): osiguravanje uključivanja perspektiva žena i djevojaka u svoj njihovoj raznolikosti, s posebnim naglaskom na Romkinje, žene iz ruralnih područja, žene s invaliditetom, mlade, LGBTIQ+ osobe i civilne žrtve rata, uključujući osobe koje su preživjele seksualno nasilje povezano sa sukobima.
- ▶ Ljudska prava žena u svoj njihovoj raznolikosti: potvrđivanje da rodna ravnopravnost istovremeno predstavlja i razvojni prioritet i obavezu u oblasti ljudskih prava.

PRR BiH je izrađen kao zajednički dokument UN sistema, što predstavlja iskorak u odnosu na ranije verzije koje je pripremao isključivo UN Women. To podrazumijeva da su u proces bili uključeni ne samo tradicionalni partneri UN Women, već i ključni akteri drugih UN agencija, pod vođstvom i koordinacijom Tematske grupa Ujedinjenih nacija za rodna pitanja (GTG). Proces je obuhvatio opsežne konsultacije s vladinim institucijama, institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost na državnom i entitetskom nivou, organizacijama civilnog društva - naročito

organizacijama za ženska prava - te akademskom zajednicom. Tematska grupa je imala centralnu ulogu u obezbjeđivanju međuinstitucionalne usklađenosti, razmjeni podataka i zajedničkoj validaciji nalaza. PRR je koncipiran kao živi referentni dokument: distribuiran je UN agencijama i nacionalnim partnerima i koristiće se kao izvor informacija za Zajedničku analizu UN-a za BiH, UNSDCF i druge procese strateškog planiranja, uz istovremenu podršku zagovaranju i dijalogu s državnim institucijama, donatorima i civilnim društvom.

2.1 Sljedeći koraci za UNCT tim

Sljedeći koraci usmjereni su na usklađivanje UNCT-SWAP Tablice rezultata za rodnu ravnopravnost s mjerama iz GEAP-a, uz vodeću ulogu UN Women u koordinaciji procesa. Predviđeno je da UNCT timovi započnu sprovođenje GEAP mjera sredinom 2025. godine, dok će potpuna integracija u revidiranu Tablicu rezultata postati obavezna od 2026. godine, pod vođstvom RC-a i UNCT-a, uz podršku GTG-ova i stručnu pomoć UN Women. Profili rodne ravnopravnosti zemalja izrađivaće se u pretposljednjoj godini trajanja Okvira saradnje UN-a ili paralelno s CCA-ima, uz revidiranje svake dvije do tri godine, te se preporučuju u 2025. godini za zemlje kojima predstoje CCA-ovi, srednjoročni pregledi ili planirana opsežna istraživanja u oblasti rodne ravnopravnosti. Dvogodišnji pregled rodne ravnopravnosti zasnivaće se na sveobuhvatnoj UNCT-SWAP procjeni, koja se sprovodi jednom tokom ciklusa Okvira saradnje, pri čemu se pregledi u 2025. godini savjetuju zemljama koje završavaju svoj ciklus Okvira saradnje, uz uslov da obezbijede resurse za procjene i osiguravaju snažno liderstvo i funkcionalne GTG-ove.

The background is a solid purple color. It features several large, faint, semi-transparent geometric shapes. On the left, there is a large number '3' in a light purple color. To the right of the '3', there are various shapes including a large circle, a triangle, and several overlapping rounded rectangles and polygons in different shades of purple. The overall design is modern and abstract.

3

**BOSNA I
HERCEGOVINA U
KRATKIM CRTAMA**

3. BOSNA I HERCEGOVINA U KRATKIM CRTAMA

3.1 Kontekst

BiH pripada grupi zemalja s višim srednjim prihodima i ima status kandidata za članstvo u EU. Političko uređenje proisteklo je iz Dejtonskog mirovnog sporazuma (1995), kojim je uspostavljen kompleksan i višeslojan sistem upravljanja s pet predsjednika, 13 premijera, 136 ministarstava i više od 700 članova parlamenata na različitim nivoima vlasti.

Demografski trendovi ukazuju na trajno prisutne strukturne probleme: između 2013. i 2020. godine broj stanovnika smanjen je za oko 64.000 zbog negativnog prirodnog priraštaja. Odliv stanovništva dodatno produbljuje ovaj trend, s obzirom na to da zemlju godišnje napusti približno 25.000 ljudi, pretežno mladih. Prema istraživanju iz 2021. godine, samo 10% mladih od 18 do 29 godina bilo je zadovoljno životom u zemlji, dok je četvrtina razmišljala o trajnom odlasku. Istraživanje iz 2024. godine je pokazalo da 38,2% mladih iskazuje namjeru da se iseli, dok 27,3% planira odlazak na period od šest mjeseci ili duže. Mlade žene nesrazmjerno češće napuštaju ruralne krajeve, što dodatno ubrzava depopulaciju i produbljuje jaz između ruralnih i urbanih područja.¹

Prema Indeksu ljudskog razvoja (HDI), BiH se ubraja u zemlje vrlo visokog ljudskog razvoja, s vrijednošću od 0,804 u 2023. godini, što je svrstava na 74. mjesto u svijetu (UNDP, 2023). Ipak, kada se uračuna uticaj nejednakosti, vrijednost HDI-a pada na 0,689, što predstavlja gubitak od približno 14% usljed razlika u pristupu zdravstvu, obrazovanju i prihodima (UNDP, 2024). Rodno specifični pokazatelji daju složeniju sliku. Indeks rodne nejednakosti (GII) iznosi 0,136, čime se BiH nalazi na 38. mjestu od 191 države, što upućuje na relativno niži nivo rodne nejednakosti u poređenju s mnogim zemljama (UNDP, 2024). S druge strane, Indeks rodnog razvoja (GDI) od 0,967 ukazuje na i dalje prisutan jaz između žena i muškaraca, po-

sebno u pogledu ekonomskog učešća i visine zarada (UNDP, 2023).

Indeks rodnih društvenih normi (GSNI) za BiH, koji iznosi 0,162, pokazuje da su rodno pristrasni stavovi i dalje prisutni kod značajnog dijela stanovništva.² Ove nalaze potvrđuje, ali i detaljnije razrađuje, rodna analiza USAID MEASURE II iz 2024. godine,³ prema kojoj tradicionalne rodne norme ostaju duboko ukorijenjene, kako u privatnoj tako i u javnoj sferi. Naime, trećina muškaraca i petina žena i dalje vjeruje da su muškarci bolji politički lideri, što upućuje na to da društveni stavovi zaostaju za formalnim pravnim garancijama.⁴ Iako analiza bilježi postepene pomake u normama, promjene ponašanja ostaju ograničene, naročito među muškarcima i starijom populacijom, dok su institucionalni kapaciteti za suočavanje s normativnim barijerama nedovoljno razvijeni. Zbirno posmatrano, ovi izvori ukazuju na kontinuirani izazov prevođenja zakonodavnih rješenja u suštinske društvene i kulturne promjene. To potvrđuje postojanje ukorijenjenih uvjerenja koja ograničavaju učešće žena u rukovodećim strukturama i ekonomiji (UNDP, 2020). Pravni i institucionalni okvir istovremeno ukazuje na raskorak između formalno usvojenih propisa i njihove praktične primjene.

Prema podacima Svjetske banke o ženama, biznisu i pravu (WBL 2.0) za 2024. godinu,⁵ BiH bilježi ocjenu pravnog okvira od 77,5 – nešto iznad regionalnog prosjeka – dok ocjena podržavajućih mehanizama iznosi svega 47,5, što ukazuje na potrebu za djelotvornijim sprovođenjem propisa i snažnijom institucionalnom podrškom. Istovremeno, percepcije stručnjaka su povoljnije, s ocjenom od 81,9 - značajno iznad globalnih i regionalnih prosjeka - što upućuje na zaključak da žene u praksi često ostvaruju bolji pristup pravima nego što to ukazuju formalne strukture.⁶

1 Hasanović, J., Lavrić, M., Adilović, E., & Stanojević, D. (2024). Youth Study Southeast Europe 2024. Friedrich-Ebert-Stiftung. Preuzeto sa <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/wien/21457.pdf>

2 United Nations Development Programme. (2020). Human development perspectives: Tackling social norms – A game changer for gender inequalities. UNDP. https://www.fgmcri.org/media/uploads/Thematic%20Research%20and%20Resources/Social%20Norms/hd_perspectives_gsni.pdf

3 United States Agency for International Development (USAID), & American Institutes for Research. (2024). Country gender analysis for Bosnia and Herzegovina (MEASURE II). USAID. https://measurebih.com/uiimages/USAID_MEASURE20II_GenderAnalysis-508_f.pdf

4 Ibid.

5 World Bank. (2024). Women, Business and the Law 2024: Bosnia and Herzegovina (WBL 2.0). World Bank Group. Preuzeto sa <https://wbl.worldbank.org/content/dam/documents/wbl/2024/pilot/WBL-24-2-0-Bosnia-and-herzegovina.pdf>

6 Ibid.

Indeks	Vrijednost (BiH)	Napomene i kontekst
Indeks ljudskog razvoja (HDI)	0,804 (2023.)	„Vrlo visok ljudski razvoj“; 74. mjesto na globalnoj ljestvici Razvojni program Ujedinjenih nacija. (2023). BiH: Indikatori ljudskog razvoja. UNDP. https://www.undp.org/bosnia-herzegovina
HDI prilagođen nejednakostima (IHDI)	0,689 (2023.)	Gubitak od ~14,3% zbog postojećih nejednakosti Razvojni program Ujedinjenih nacija. (2024). Izvještaj o ljudskom razvoju 2025: Statistički aneks I – HDI prilagođen nejednakostima (IHDI). UNDP. https://hdr.undp.org/sites/default/files/2025_HDR/HDR25_Statistical_Annex_I-HDI_Table.pdf
Indeks rodne nejednakosti (GII)	0,157 (2021.)	38. mjesto od ukupno 191 zemlje Razvojni program Ujedinjenih nacija. (2024). Izvještaj o ljudskom razvoju 2025: Statistički dodatak GII – Indeks rodne nejednakosti. UNDP. https://hdr.undp.org/sites/default/files/2025_HDR/HDR25_Statistical_Annex_GII_Table.pdf
Indeks rodnog razvoja (GDI)	0,967 (2023.)	Omjer F-HDI/M-HDI; ukazuje da i dalje postoji određeni stepen rodne neravnopravnosti Indeks rodnog razvoja (GDI) Razvojni program Ujedinjenih nacija. (2023). Rodna ravnopravnost i osnaživanje žena u BiH. UNDP. https://www.undp.org/bs/bosnia-herzegovina/rodna-ravnopravnost-i-osnazivanje-zena
Indeks rodnih društvenih normi (GSNI)	Nivo pristrasnosti 0,162 (~16,2%)	Mjeri rodno pristrasne stavove i uvjerenja u društvu; BiH je zauzela 75. mjesto s umjerenim nivoom pristrasnosti Razvojni program Ujedinjenih nacija. (2020). <i>Human development perspectives: Tackling social norms – A game changer for gender inequalities</i> [Perspektive ljudskog razvoja: Rješavanje društvenih normi – Prekretnica za rodne nejednakosti]. UNDP. https://www.fgmc.org/media/uploads/Thematic%20Research%20and%20Resources/Social%20Norms/hd_perspectives_gsni.pdf
Žene, biznis i pravo (WBL)	77,5 / 100	Svjetska banka. (2024). Žene, biznis i pravo 2024: BiH (WBL 2.0). Grupa Svjetske banke. Preuzeto sa https://wbl.worldbank.org/content/dam/documents/wbl/2024/pilot/WBL24-2-0-Bosnia-and-herzegovina.pdf Ocjena pravnog okvira: 77,5 / 100 Ocjena podržavajućih okvira: 47,5 / 100 Ocjena stručnjaka: 81,9 / 100

Tim Ujedinjenih nacija (UNCT) postavlja **rodnu ravnopravnost i princip „niko ne smije biti zapostavljen“ (LNOB)** kao temeljne vodeće principe svog djelovanja u BiH. Rodna ravnopravnost se istovremeno tretira kao poseban prioritet i kao međusektorska komponenta integrisana u sve ishode Okvira za saradnju. UN agencije, sarađuju s institucijama na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou i nivou Brčko Distrikta, kao i s organizacijama civilnog društva, s ciljem unapređenja rodne ravnopravnosti.

Angažman UN-a usklađen je s međunarodnim standardima i preuzetim obavezama, uključujući **CEDAW**, **Pekinšku platformu za djelovanje**, **UNSCR 1325** i **SDG 5**. Ovakav angažman pruža podršku sprovođenju Gender akcionog plana BiH za period 2023–2027, s posebnim naglaskom na jačanje institucionalnih kapaciteta, osnaživanje žena i uklanjanje strukturnih prepreka.

Okvir saradnje UN-a u BiH, oslanjajući se na Zajedničku analizu (CCA) za 2024. godinu, fokus svog djelovanja na polju rodne ravnopravnosti usmjerava na osnaživanje žena, suzbijanje nasilja nad ženama (EVAW) i sprovođenje agende „Žene, mir i sigurnost“ (WPS). Kroz sistematsko uključivanje rodne perspektive u sve aspekte humanitarnih, razvojnih i mirovnih aktivnosti, UN nastoji da odgovori na strukturne izazove i ubrza napredak BiH ka inkluzivnom i održivom razvoju.

Zajednička analiza za 2024. godinu (CCA) pruža ključnu analitičku osnovu za rad UN-a u BiH, kroz identifikovanje trajno prisutnih rodni razlika u uče-

šću na tržištu rada, neplaćenom radu u obavljanju poslova brige i njege, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, političkom učešću, kao i pristupu pravdi i uslugama. Polazeći od ove baze dokaza, **Okvir saradnje UN-a za održivi razvoj (UNSDCF) 2021–2025.** ugrađuje rodnu ravnopravnost kao međusektorski princip, uz vezivanje specifičnih rezultata za inkluzivan ekonomski rast, odgovorno upravljanje i snažnije sisteme zdravstvene i socijalne zaštite. CCA dodatno ističe potrebu za integrisanjem rodne ravnopravnosti u sve cikluse kreiranja i sprovođenja politika i programa, naglašavajući važnost **rodno odgovornog budžetiranja** i sistematskog prikupljanja rodno razvrstanih podataka radi donošenja odluka zasnovanih na dokazima.

CCA 2024 definiše šest prioritarnih oblasti:

- 1. Ekonomsko osnaživanje žena** – rješavanje pitanja niskog učešća žena na tržištu rada, koje je među najnižima u Evropi, kao i problema neformalne zaposlenosti i nejednakog pristupa finansijama i tržištima.
- 2. Ekonomija njege i neplaćeni rad** – prepoznavanje i preraspodjela odgovornosti za obavljanje neplaćenih poslova njege i brige s ciljem uklanjanja prepreka ekonomskoj inkluziji žena.
- 3. Okončanje nasilja nad ženama i djevojčicama (EVAW/G)** – obezbjeđivanje usluga prevencije, zaštite i podrške ženama i djevojčicama koje su preživjele nasilje, imajući u vidu rasprostranjenost nasilja i nizak nivo prijavljivanja.
- 4. Učešće u političkom životu i procesima donošenja odluka** – rješavanje problema kontinuirane

podzastupljenosti žena na izabranim funkcijama i rukovodećim pozicijama.

- 5. Rod u upravljanju i finansijama** – podrška rodno odgovornom budžetiranju, jačanju institucionalnih kapaciteta i mehanizmima odgovornosti.
- 6. Žene, mir i sigurnost (WPS)** – jačanje sprovođenja obaveza iz GAP-a BiH 2023–2027, s posebnim naglaskom na izgradnju mira, dijalog i pomirenje.

Zajednički programi UN agencija povezuju humanitarne intervencije s dugoročnim razvojnim i mirovnim naporima, obezbjeđujući snažniju otpornost zajednica i društvenu koheziju kroz integrisanje rodne perspektive. CCA posebno naglašava važnost uključivanja rodne ravnopravnosti u sve stubove humanitarno-razvojno-mirovnog lanca, kako je prikazano u nastavku.

Slika 1

Rodna ravnopravnost u okviru HDP nexusa

3.2. Institucionalni, pravni i normativni okvir

Globalni okviri

BiH se obavezala da svoje nacionalne politike uskladi s Agendom 2030 za održivi razvoj, čime potvrđuje opredijeljenost za unapređenje inkluzivnog i održivog rasta. Vijeće ministara BiH je 2021. godine usvojilo Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja (SDG), čime je uspostavljen prvi sveobuhvatni nacionalni strateški dokument za održivi razvoj nakon više od jedne decenije. BiH je aktivno učestvovala u globalnim procesima izvještavanja, podnošenjem drugog Dobrovoljnog izvještaja (VNR) Visokom političkom forumu Ujedinjenih nacija 2023. godine, čime je potvrđena kontinuirana uključenost zemlje u međunarodne mehanizme odgovornosti i globalne prioritete održivog razvoja.

BiH je pristupila konvenciji **CEDAW** 1993. godine, čime je ova konvencija postala direktno primjenjiva u skladu s Ustavom BiH, te je 1995. godine podržala Pekinšku deklaraciju i Platformu za djelovanje. Od 2010. godine, BiH sprovodi rezoluciju **UNSCR 1325 o ženama, miru i sigurnosti** kroz tri uzastopna nacionalna akciona plana, s naglašenim fokusom na žensko liderstvo i učešće žena u procesima izgradnje mira. Pored toga, BiH je ratifikovala 83 **konvencije Međunarodne organizacije rada**, od kojih je 65 na snazi, kao i **Istanbulsku konvenciju** Vijeća Evrope 2013. godine, čime se potvrđuje posvećenost međunarodnim standardima u oblasti radnih prava, kao i prevencije nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Sve ove obaveze zajedno čine čvrstu pravnu i institucio-

nalnu osnovu za unapređenje održivog razvoja, rodne ravnopravnosti i ljudskih prava u BiH.

Institucionalni okvir za rodnu ravnopravnost u BiH obuhvata Agenciju za ravnopravnost polova BiH (ARP BiH) Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, kao i Gender centar FBiH (GC FBiH) i Centar za jednakost i ravnopravnost polova RS (CJRP RS) na entitetskom nivou, koji predstavljaju ključne institucionalne mehanizme za rodnu ravnopravnost u okviru izvršne vlasti. Iako su njihovi mandati u velikoj mjeri slični, oni su uslovljeni raspodjelom nadležnosti između nivoa BiH i entiteta. ARP BiH, koja djeluje kao organizaciona jedinica Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, nadležna je za pitanja rodne ravnopravnosti u domenu rada institucija na nivou države – uključujući oblasti izbora i političkih partija, odbrane i sigurnosti, kao i izvještavanje prema međunarodnim tijelima – te koordiniše izradu i sprovođenje Gender akcionog plana BiH (GAP BiH). Institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na entitetskom nivou fokusirani su na integrisanje rodne ravnopravnosti u oblastima iz entitetske nadležnosti, uključujući obrazovanje, rad, poljoprivredu, unutrašnje poslove, zaštitu od nasilja u porodici i druge sektore, u saradnji s nižim nivoima vlasti. U okviru zakonodavne vlasti, ključni institucionalni mehanizmi rodne ravnopravnosti obuhvataju Komisiju za ostvarivanje ravnopravnosti polova Parlamentarne skupštine BiH, odbor jednakih mogućnosti odnosno komisiju za jednakopravnost/ ravnopravnost polova u entitetskim parlamentima i Skupštini Brčko Distrikta BiH, kao i komisije i odbore za ravnopravnost polova u kantonalnim i opštinskim skupštinama, odnosno vijećima.

Slika 2

Rodni institucionalni mehanizmi

Koordinacija između ARP BiH, GC FBiH i CJRP RS ostvaruje se kroz sprovođenje GAP-a BiH i rad upravnog odbora koji čine direktori ovih institucija, a koji je uspostavilo Vijeće ministara BiH. Dodatna koordinaciona tijela formirana su na nivou BiH, entiteta i Brčko Distrikta, a uključuju ključna ministarstva i institucije sa različitih nivoa vlasti. Ova tijela planiraju implementaciju GAP-a kroz izradu operativnih planova. Ukupno šest kantona i oko 40% jedinica lokalne samouprave u FBiH i RS usvojilo je vlastite akcijske planove za rodnu ravnopravnost.⁷ Prema zvaničnim podacima,⁸ procenat budžeta na nivou BiH koji se godišnje izdvaja za ciljeve promocije rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena iznosi približno 0,05%, a sredstva su namijenjena radu ARP-a BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, uključujući grantove nevladinim organizacijama koje djeluju u oblasti rodne ravnopravnosti. Slična situacija zabilježena je i na entitetskom nivou, gdje GC FBiH procjenjuje da se za promociju rodne ravnopravnosti iz budžeta FBiH izdvaja oko 0,05%, dok prema procjenama CJRP RS taj procenat u RS iznosi oko 0,04%.

Uprkos ostvarenim pomacima, institucionalni okvir – premda sveobuhvatno postavljen – ne obezbjeđuje dovoljnu koherentnost niti efikasne vertikalne mehanizme komunikacije neophodne za prevođenje pravnih obaveza u mjerljive rezultate. Ovakav zaključak potvrdili su i konsultovani akteri, koji su kao glavne izazove naveli preklapanje nadležnosti, nedovoljno jasnu raspodjelu odgovornosti i ograničenu odgovornost institucija.

Statistički sistem BiH proizvodi podatke razvrstane po spolu u više sektora, ali i dalje postoje značajni nedostaci i neusklađenosti koji ograničavaju sveobuhvatno, rodno-osjetljivo izvještavanje. Nacionalni statistički okvir definisan je Zakonom o statistici, kojim je Agencija za statistiku BiH (BHAS) pozicionirana kao centralna institucija za proizvodnju i koordinaciju zvanične statistike. Izvještavanje o rodnoj ravnopravnosti dodatno je normirano Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, koji zahtijeva praćenje rezultata u oblasti ravnopravnosti i obavezuje organe vlasti da proizvode podatke relevantne za praćenje napretka. Gender akcioni plan prepoznaje rodne statistike kao ključni alat za praćenje javnih politika, dok se strategije u oblastima nasilja u porodici, socijalne zaštite i SDG oslanjaju

na upotrebu rodnih indikatora. Međutim, sprovođenje ovih obaveza na različitim administrativnim nivoima rezultira neujednačenom dostupnošću, kvalitetom i uporedivošću podataka. Iako postojeći okviri ukazuju na političko priznanje važnosti rodne statistike, i dalje ne postoji objedinjeni dugoročni plan niti jasno definisana razvojna putanja, zbog čega napredak u velikoj mjeri zavisi od pojedinačnih projekata i donatorske podrške.

BHAS ima vodeću ulogu u nacionalnoj proizvodnji statističkih podataka, uz podršku entitetskih zavoda za statistiku i sektorskih organa nadležnih za administrativne baze, ankete i registre. Saradnja s Agencijom za ravnopravnost polova, institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost na entitetskom nivou i UN Women omogućila je redovnu proizvodnju rodnih statističkih pokazatelja, uključujući publikaciju „Žene i muškarci u BiH“ i nedavno izrađeni djelimični Indeks rodne ravnopravnosti, koji se koristi kao referenca za praćenje nejednakosti u radu, raspodjeli vremena, pristupu resursima i učešću. Iako postoje određeni mehanizmi koordinacije, oni se uglavnom realizuju kroz privremene radne grupe. Ne postoji trajni institucionalni forum posvećen isključivo rodnoj statistici, niti formalni mandat koji bi regulisao standardizovanu razmjenu podataka između BHAS-a, entitetskih i kantonalnih nivoa i resornih ministarstava. Aktivnosti BHAS-a u oblasti rodne statistike sprovode se kroz internu fokalnu funkciju, a ne putem posebne specijalizovane jedinice, što ograničava dugoročnu održivost i sposobnost izrade složenijih i analitički zahtjevnijih proizvoda.

7 Agencija za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine, (2024). Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +30. Ekonomska komisija Ujedinjenih nacija za Evropu (UNECE). Preuzeto sa <https://unece.org/sites/default/files/2024-08/Bosnia%20and%20Herzegovina-Report.pdf>

8 Ibid.

The background is a solid purple color with several large, semi-transparent, overlapping geometric shapes. On the left, there are concentric circles and horizontal bands. On the right, there are overlapping rounded rectangles and a large circle. The overall effect is a modern, abstract design.

4

**PARTNERSTVA
ZA RODNU
RAVNOPRAVNOST**

4. PARTNERSTVA ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

4.1 Ključni akteri i njihove uloge u ostvarivanju GEWE prioriteta u BiH

U BiH međunarodni partneri i dalje imaju centralnu ulogu. UN, bilateralni donatori i međunarodni razvojni partneri obezbjeđuju finansijska sredstva, tehničku ekspertizu, podršku razvoju kapaciteta i smjernice za kreiranje politika, te predstavljaju ključne aktere u podsticanju saradnje između različitih zainteresovanih strana. EU je strateški partner sa snažnim političkim i finansijskim uticajem, koji proces pristupanja EU povezuje s prioritetima Agende 2030, čime se otvaraju mogućnosti za usklađivanje reformskih procesa s ciljevima i prioritetima rodne ravnopravnosti i održivog razvoja (GE/SDG).

Organizacije civilnog društva, uključujući ženske organizacije i branitelje ljudskih prava, među kojima su posebno zastupljene žene aktivistkinje, imaju ključnu ulogu u praćenju i zagovaranju ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, socijalne inkluzije i prevencije rodno zasnovanog nasilja. Uprkos tome, njihov rad je otežan zbog ograničene i nestabilne finansijske podrške, kao i rastućih pritisaka. Privatni sektor, naročito mala i srednja preduzeća, pojavljuje se kao netradicionalni partner koji doprinosi rastu i inovacijama, kroz inicijative poput *SDG Business Mentor Programme* (2022), čiji je cilj jačanje doprinosa privatnog sektora održivom razvoju, iako regulatorne i političke prepreke i dalje predstavljaju značajno ograničenje. Dodatni partneri obuhvataju medije, akademsku zajednicu i institucije kao što je Ombudsman za ljudska prava, koje mogu imati važnu ulogu u unapređenju inkluzivnog dijaloga, posebno u okviru SDG Vijeća.

Međunarodne organizacije, razvojni partneri i fondacije pružaju podršku u različitim oblastima, uključujući implementaciju GAP-a BiH, pravne reforme, sprovođenje rodničkih revizija, obuku političkih kandidata i jačanje političkog osnaživanja žena.

Značajan akter je i **SDG Vijeće**, uspostavljeno 2021. godine kao institucionalno koordinaciono tijelo zaduženo za sprovođenje Agende 2030, koje ima ulogu da obezbijedi strateško planiranje, usklađivanje prioriteta i uključenost svih nivoa vlasti. Vijeće može poslužiti kao važna platforma za jačanje saradnje s organizacijama civilnog društva i institucijom Ombudsmana za ljudska prava. Institucije vlasti na svim nivoima – državnom, entitetskom, u Brčko Distriktu i na kantonalnom nivou – ostaju ključni nosioci u osmišljavanju i realizaciji razvojnih aktivnosti, što podrazumijeva potrebu za trajnim i koordinisanim angažmanom u kontekstu složenog i decentralizovanog sistema upravljanja u BiH.

4.2 Uloga partnera u ostvarivanju GEWE prioriteta

Tradicionalni partneri obuhvataju organizacije civilnog društva, uključujući ženske organizacije, graditeljice mira, braniteljice ljudskih prava, kao organizacije, razvojni i institucionalni partneri. Ovi akteri imaju ključnu ulogu u obezbjeđivanju usklađenosti javnih politika, mobilizaciji finansijskih i drugih resursa, unapređenju ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, kao i u sprovođenju mjera usmjerenih na prevenciju rodno zasnovanog nasilja.

Netradicionalni partneri uključuju privatni sektor, poslovne inicijative kao što je *SDG Business Mentor Programme*, vjerske zajednice, umjetničke i kulturne aktere, medije, akademsku zajednicu i pojedince sa snažnim društvenim uticajem. Iako su često suočeni sa stigmatizacijom, ovi akteri imaju sve značajniju ulogu u podizanju javne svijesti, jačanju odgovornosti i povezivanju rodničkih pitanja sa širim razvojnim reformskim procesima. Institucije poput Ombudsmana za ljudska prava identifikovane su kao potencijalni saveznici u promovisanju inkluzivnog dijaloga.

4.3 Ključni GEWE prioriteti i fokus UN partnerstava

Glavni prioriteti uključuju:

- ▶ Jačanje pravnog i političkog okvira kroz sprovođenje Zakona o ravnopravnosti polova, Zakona o zabrani diskriminacije i relevantnih međunarodnih konvencija (CEDAW, Istanbulska konvencija, UNSCR 1325, Pekinška deklaracija, CRC, CCRP, CESC i CRPD).
- ▶ Integrisanje rodne perspektive (urodnjavanje) u oblasti obrazovanja, zapošljavanja, rada, socijalne i zdravstvene zaštite, kulture, sporta, političkog učešća, medija, poljoprivrede i zaštite od porodičnog nasilja, uključujući rodno odgovorno budžetiranje.
- ▶ Institucionalno jačanje Agencije za rodnu ravnopravnost, institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost, zakonodavnih tijela i SDG Vijeća.
- ▶ Praćenje napretka i izvještavanje kroz cikluse GAP-a BiH, akcione planove za UNSCR 1325 i Akcioni plan za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba.
- ▶ Promovisanje ljudskih prava, rodne ravnopravnosti i socijalne inkluzije, uključujući prevenciju rodno zasnovanog nasilja i pružanje podrške ranjivim grupama, kao što su djeca, lica s invaliditetom i civilne žrtve rata.
- ▶ Podršku organizacijama civilnog društva i braniteljima ljudskih prava u sve restriktivnijem okruženju, uz obezbjeđivanje uslova za njihov siguran i nesmetan rad.
- ▶ Povezivanje Agende 2030 s procesom pristupanja EU kroz strateški dijalog UN–EU, pokrenut u junu 2024. godine, radi jačanja komplementarnosti reformskih procesa i GEWE ciljeva.
- ▶ Podršku institucijama (SDG Vijeće, Ministarstvo finansija i trezora) u usklađivanju razvojnih prioriteta i koordinaciji donatorske podrške.
- ▶ Podršku privatnom sektoru, posebno malim i srednjim preduzećima, kako bi kroz inovacije i finansijske instrumente efikasnije doprinosio održivom razvoju i ostvarivanju GEWE ciljeva.
- ▶ Unapređenje političkog učešća žena kroz reformu izbornog zakonodavstva, jačanje kvota, razvoj ženskog liderstva i povezivanje institucionalnih mehanizama s organizacijama civilnog društva radi zajedničkog nadzora i zagovaranja.

Kategorija	Ključni akteri / partneri	Uloga i doprinos
Institucionalni mehanizmi	ARP BiH (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH)	Predvodi sprovođenje GAP-a BiH, međunarodno izvještavanje, rodnu integraciju u izbornim procesima i u sektoru odbrane i sigurnosti; daje preporuke za urodnjavanje.
	GC FBiH i CJRP RS	Koordinišu usvajanje i sprovođenje GAP-a BiH na nivou entiteta, integrišu rodnu ravnopravnost u sektorske politike na entitetskom nivou (zdravstvo, socijalna zaštita, policija, kultura, obrazovanje, rad, poljoprivreda i prevencija nasilja u porodici); koordinišu s lokalnim vlastima.
	Lokalne vlasti (opštine, kantoni, Brčko distrikt)	Usvajaju lokalne akcione planove za rodnu ravnopravnost (LGAP) i operacionalizuju GAP BiH na lokalnom nivou.
	Parlamentarni odbori/komisije	Prate i promovišu zakone i politike rodne ravnopravnosti na svim parlamentarnim nivoima.
	Vijeće ministara	Formalno usvaja GAP BiH i odgovorno je za ukupnu implementaciju politike.
	Vlade FBiH i RS	Usvajaju operative planove za sprovođenje GAP-a BiH na entitetskom nivou.
Koordinacija i strateško planiranje	SDG Vijeće (2021.)	Djeluje kao ključno koordinaciono tijelo za Agendu 2030, obezbjeđuje strateško planiranje, usklađivanje prioriteta i angažman više nivoa; predstavlja potencijalnu platformu za jaču saradnju s organizacijama civilnog društva i institucijom Ombudsmana.
	Ministarstvo finansija i trezora te entitetska ministarstva finansija	Koordinišu donatorsku podršku i upravljaju resursima zvanične razvojne pomoći (ODA); sprovode rodno odgovorno budžetiranje (GRB).
	Vlasti na svim nivoima (državni, entitetski, BD, kantonalni)	Imaju ključnu ulogu u dizajnu i implementaciji razvojnih aktivnosti u uslovima decentralizovanog sistema upravljanja u BiH.
Međunarodni partneri	Evropska unija (EU)	Djeluje kao strateški partner koji povezuje proces pristupanja EU s prioritetima Agende 2030; snažan politički i finansijski uticaj.
	UN, bilateralni donatori, međunarodni partneri, IWGE ⁹ (Međunarodna radna grupa za rodnu ravnopravnost)	Obezbjeđuju finansijska sredstva, tehničku ekspertizu, smjernice za politike i izgradnju kapaciteta; predstavljaju ključni faktor za saradnju više zainteresovanih strana.
	Međunarodne organizacije (ILO, VE, OSCE/ODIHR, Kvinna till Kvinna, Friedrich Ebert Stiftung, Westminster Foundation)	Pružaju podršku GAP-u BiH, Indeksu rodne ravnopravnosti, pravnim reformama, rodnom revizijama, obuci kandidatkinja i političkom osnaživanju žena.
Civilno društvo	Organizacije civilnog društva, ženske organizacije, braniteljice ljudskih prava, aktivistkinje	Prate stanje i vrše zagovaranje ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, socijalne inkluzije i prevencije rodno zasnovanog nasilja; suočavaju se s finansijskom nestabilnošću i rastućim pritiscima.
Netradicionalni partneri	Privatni sektor (posebno mala i srednja preduzeća), <i>SDG Business Mentor Programme</i> (2022.)	Pokretač ekonomskog rasta i inovacija; doprinosi ostvarivanju SDG i GEWE ciljeva, ali je ograničen političkim i regulatornim preprekama.
	Mediji, akademija, influenseri	Imaju značajnu ulogu u podizanju svijesti i jačanju odgovornosti; pojedini se suočavaju sa stigmatizacijom i pritiscima.
	Ombudsman za ljudska prava	Potencijalni partner za jačanje inkluzivnog dijaloga u okviru SDG Vijeća.
Tradicionalni partneri	Ženske organizacije, graditeljice mira, braniteljice ljudskih prava, organizacije civilnog društva; UN, EU, bilateralni donatori; SDG Vijeće, ministarstva finansija	Obezbjeđuju resurse, usklađivanje sa GEWE i SDG prioritetima, prevencija rodno zasnovanog nasilja, inkluzija marginalizovanih grupa.

⁹International Working Group for Gender Equality (IWGE) – Međunarodna radna grupa za rodnu ravnopravnost kojom predsjedavaju Agencija za ravnopravnost polova BiH i UN Women.

Proces izrade Okvira za realizaciju SDG-ova u BiH započet je 2016. godine kroz inicijativu Ujedinjenih nacija „Zamisli 2030“, koja je okupila više od 5.000 građanki i građana i predstavljala glavnu platformu za podizanje svijesti o Agendi 2030. Agenda je zvanično predstavljena na konferenciji na visokom nivou održanoj u aprilu 2017. godine, pod pokroviteljstvom Predsjedništva BiH. U cilju koordinacije implementacije, Vijeće ministara BiH odredilo je Direkciju za ekonomsko planiranje kao tehničkog koordinatora, uz imenovanje odgovarajućih institucija sa nivoa entiteta i Brčko distrikta. Naknadno je uspostavljena međuvladina radna grupa zadužena za nadzor nad realizacijom SDG-ova i izradu Mape puta za SDG. Cjelokupan proces podržale su Ujedinjene nacije i UNDP, uz finansijsku podršku Vlade Švedske. Tokom 2018. godine sprovedene su opsežne konsultacije s predstavnicima vlasti, civilnog društva i privatnog sektora, a formirane su i podgrupe za pripremu Dobrovoljnog izvještaja, Okvira za realizaciju SDG-ova (SDG FF) i alata za statističko praćenje.

Praćenje (monitoring) je prepoznato kao ključna komponenta procesa SDG-a, jer omogućava sistematsko sagledavanje napretka, odgovornosti i usklađenosti s globalnom Agendom 2030. Okvir za realizaciju SDG-ova u BiH, usvojen 2020. godine, dodatno naglašava značaj praćenja kroz uspostavljanje seta indikatora, uključujući rodno relevantne mjere. U skladu s SDG-om 5, one obuhvataju Indeks rodno razvoja (GDI), udio ekonomski neaktivnih osoba usljed porodičnih obaveza, kao i udio poslaničkih mjesta koje zauzimaju žene. Dodatni indikatori, razvrstani po polu, odnose se na aspekte kao što su smrtnost od nezaraznih bolesti, obrazovni nivo i učešće u obrazovanju, zaposlenost i neformalni rad, finansijska inkluzija te stopa namjernih ubistava. Ovi pokazatelji obezbjeđuju statističku osnovu za praćenje rodne ravnopravnosti i povezanih dimenzija održivog razvoja, čime se osigurava da se SDG-ovi u BiH sprovode na inkluzivan način, zasnovan na dokazima.

5

**RODNA
RAVNOPRAVNOST,
ŽENSKA PRAVA I
OSNAŽIVANJE ŽENA:
KLJUČNI NALAZI**

5. RODNA RAVNOPRAVNOST, ŽENSKA PRAVA I OSNAŽIVANJE ŽENA: KLJUČNI NALAZI

5.1 Ključni zakoni o GEWE

Ljudska prava predstavljaju jedan od temeljnih stubova Ustava BiH. U preambuli se navodi da je BiH utemeljena na poštovanju ljudskog dostojanstva, slobode i jednakosti, kao i na principima mira, pravde, tolerancije i pomirenja, te da je njen ustavni poredak oblikovan pod snažnim uticajem međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava. Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP) i njeni protokoli imaju direktnu primjenu u BiH,¹⁰ a Aneks I Ustava navodi dodatne međunarodne sporazume o ljudskim pravima (uključujući Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i Konvenciju o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije) kojima je BiH pristupila. Ustav dalje propisuje da prava i slobode utvrđene EKLJP-om i njenim protokolima imaju prednost u odnosu na sve druge zakone. Iako se Ustavni sud BiH u svojoj sudskoj praksi često oslanja na EKLJP i CEDAW, redovni sudovi ove instrumente primjenjuju znatno rjeđe.

Osnovna ustavna odredba koja uređuje zabranu diskriminacije sadržana je u članu II(4), kojim se pol izričito navodi kao zaštićena osnova. Ovakva formulacija je u velikoj mjeri inspirisana članom 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Odredba garantuje zaštitu od diskriminacije po „bilo kojem osnovu“, što znači da je, slično rješenju iz člana 14. EKLJP-a, lista zaštićenih osnova otvorena i nije iscrpna. Ustavi entiteta i kantona takođe sadrže relevantne odredbe o zaštiti ljudskih prava i zabrani diskriminacije, uključujući norme koje eksplicitno zabranjuju diskriminaciju na osnovu pola.¹¹

ZAKONODAVSTVO O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI U BiH ZASNOVANO JE NA MEĐUNARODNOM I PRAVU EU I ČESTO SE NAVODI KAO PRIMJER USPJEŠNOG PRENOŠENJA MEĐUNARODNIH NORMATIVNIH STANDARDA U DOMAĆI PRAVNI OKVIR.

Postojeći sistem jednakog postupanja u BiH čini skup različitih zakonskih rješenja. Zakon o ravnopravnosti polova (ZRP)¹² usvojen je 2003. godine i predstavljao je prvi zakon koji je bio eksplicitno usmjeren na pitanje jednakosti u BiH. Iako je diskriminacija već bila zabranjena drugim propisima,¹³ ZRP je bio prvi sveobuhvatni zakon koji je sistematski uredio rodnu ravnopravnost u pravnom poretku BiH. Reformom Zakona iz 2009. godine, kao i izmjenama Zakona o zabrani diskriminacije (ZZD) iz 2016. godine, u domaće zakonodavstvo su preneseni pojmovi direktne i indirektne diskriminacije, uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i podsticanja na diskriminaciju, u skladu s pravnom tekovinom EU u oblasti jednakosti.

¹⁰ Član II(2) Ustava glasi: „Prava i slobode predviđene Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima direktno se primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim drugim zakonima“.

¹¹ Član II(4): „Uživanje prava i sloboda, predviđenih ovim članom ili međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog Ustava, obezbijedeno je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su pol, rasa, boja, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno i socijalno porijeklo ili povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status“.

¹² Pogledati Zakon o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini – prečišćena verzija (*Službeni glasnik BiH*, br. 32/10), dostupan na: http://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/02/ZRP_32_10_E.pdf.

¹³ Npr. zakonodavstvo u oblastima rada, obrazovanja, izbora itd.

U članu 1. ZRP-a stoji: „Ovim zakonom uređuje se, promoviše i štiti ravnopravnost polova, garantuju jednake mogućnosti i ravnopravan tretman svih lica bez obzira na pol, u javnoj i u privatnoj sferi društva, te uređuje zaštita od diskriminacije po osnovu pola“, kao i na osnovu polne orijentacije (član 2(3)). Analiza pokazuje da je ZRP primarno fokusiran na unapređenje rodne ravnopravnosti, a u manjoj mjeri na mehanizme zaštite od diskriminacije, iako zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola/roda i seksualne orijentacije. Zakon definiše različite oblike diskriminacije, ali ne predviđa posebne mehanizme za sprovođenje zakonskih odredbi. Obuhvat diskriminatornih praksi definisan ZRP-om dodatno je preciziran izmjenama i dopunama zakona iz 2009. godine,¹⁴ čime je uspostavljena jasna povezanost s proceduralnim garancijama predviđenim ZZD-om.¹⁵

ZRP definiše afirmativnu akciju kao usvajanje i sprovođenje privremenih posebnih mjera usmjerenih na otklanjanje postojećih nejednakosti, unapređenje jednakosti i zaštitu rodne ravnopravnosti. Član 8. ZRP-a dodatno precizira da je svrha ovih mjera postizanje suštinske rodne ravnopravnosti: *„Posebne mjere uvođe se privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti polova i ne smatraju se diskriminacijom, uključujući norme, kriterijume ili prakse koje je moguće objektivno opravdati legitimnim ciljem, a moraju biti proporcionalne, primjerene i nužne“*.

ZRP počiva na međunarodnim pravnim standardima koji uređuju ravnopravno učešće žena i muškaraca u donošenju odluka i obavljanju rukovodećih funkcija, kroz obavezu da se obezbijedi i promoviše jednaka zastupljenost žena i muškaraca u svim organima vlasti i tijelima pod nadzorom javnih vlasti, uključujući političke partije. Zakon dalje propisuje da ravnopravna zastupljenost postoji kada su žene i muškarci ravnomjerno prisutni u svim sferama javnog i privatnog života. Takođe, utvrđuje se da je uslov ravnopravne zastupljenosti ispunjen u slučaju kada je najmanje 40% pripadnika jednog pola zastupljeno u navedenim tijelima, te se propisuje obaveza uvođenja posebnih mjera (afirmativne akcije) ukoliko je zastupljenost ispod tog praga.

Odredbe o rodnoj ravnoteži prenesene su u zakonodavni okvir koji se odnosi na pravosuđe, regulatorna

tijela u oblasti medija, komisije za prijem u državnu službu, kao i na postupke regrutacije članova mirovnih misija. Mandat ARP BiH i Gender centra FBiH i CJRP RS pozicionira ove mehanizme u samo središte vladinih politika, pri čemu se njihova aktivna uloga u ovom kontekstu podrazumijeva i očekuje. Institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost predstavljaju glavne organe nadležne za stvaranje uslova za ostvarivanje *de facto* rodne ravnopravnosti, a centralnu ulogu u tom procesu imaju ARP BiH i institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost.

Preko 71% ispitanih aktera izjasnilo se da se slaže ili u potpunosti slaže da je ZRP doprinio promociji rodne ravnopravnosti. Slično tome, 81% ispitanika smatra da se zakonodavstvo o zabrani diskriminacije na osnovu pola/roda može efikasno primjenjivati u suzbijanju diskriminacije, što upućuje na percepciju da je pravni okvir normativno adekvatan i potencijalno djelotvoran. Ipak, stavovi su znatno kritičniji kada je riječ o praktičnoj implementaciji. Samo oko 13% ispitanika ocjenjuje da se zakoni i politike iz oblasti rodne ravnopravnosti u praksi primjenjuju na zadovoljavajući način, dok 52% smatra da je nivo primjene nizak, a 36% da je umjeren.

Ovaj nesklad između formalne normativne uređenosti i praktične primjene ukazuje na to da, iako postoji opšte povjerenje u zakonodavne odredbe, institucionalni mehanizmi za njihovo sprovođenje i nadzor doživljavaju se kao nedovoljno efikasni i nedosljedni u svim sektorima i na svim nivoima vlasti.

5.2 Politike i akcioni planovi u BiH

GAP BiH predstavlja ključni srednjoročni dokument javne politike koji, u skladu sa ZRP-om, usvaja Vijeće ministara BiH. U skladu sa zakonskim odredbama, ARP BiH nadležna je da, u saradnji s institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost na entitetskom nivou, inicira i koordinira izradu GAP-a, prati njegovu realizaciju i usklađuje aktivnosti svih relevantnih institucija uključenih u njegovu primjenu. Cilj GAP-a BiH jeste da usmjerava rad ministarstava i drugih institucija u integrisanju principa rodne ravnopravnosti u njihov rad, u skladu sa ZRP-om. Od institucija na svim nivoima vlasti očekuje se da donesu operativne planove usklađene s prioritetima GAP-a BiH.

¹⁴ Svako ko smatra da je žrtva diskriminacije ili da mu je diskriminacijom povrijeđeno neko pravo može tražiti zaštitu tog prava u postupku u kojem se odlučuje o tom pravu kao glavnom pitanju, a može tražiti i zaštitu u posebnom postupku za zaštitu od diskriminacije u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 59/09).

¹⁵ ZRP, član 23.

GAP BiH je izrađivan i sproveden u periodima 2006–2011, 2013–2017. i 2018–2022, dok je najnoviji dokument usvojen 2023. godine za period 2023–2027.¹⁶

U BiH URODNJAVANJE, OBAVEZNA RODNA ANALIZA, RODNA STATISTIKA, UČEŠĆE JAVNOSTI I NADZOR, KAO I RODNO ODGOVORNO PRAĆENJE, UREĐENI SU SVEOBUHVAATNIM NACIONALNIM POLITIČKIM I PRAVNIM OKVIROM.

U saradnji s drugim institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost i partnerskim organizacijama, ARP BiH je izradila i sprovela Okvirnu strategiju za primjenu Konvencije Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2015–2018), kao i četiri uzastopna akciona plana za sprovođenje UNSCR 1325 o ženama, miru i sigurnosti od 2010. godine. Agencija je takođe koordinisala izradu Akcionog plana za unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda LGBTI osoba u BiH, koji je usvojen 2022. godine. Institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na entitetskom nivou koordinišu izradu i sprovođenje sektorskih strategija i akcionih planova na entitetskom nivou koji se odnose na prevenciju i suzbijanje nasilja u porodici, unapređenje položaja žena u ruralnim područjima i uvođenje rodno odgovornog budžetiranja. U skladu sa ZRP-om, pojedine jedinice lokalne samouprave usvojile su lokalne akcione planove za rodnu ravnopravnost (LGAP), kojima se prioriteti GAP-a operacionalizuju na lokalnom nivou.

5.3 Normativni okvir kojim se uređuje urodnjavanje

Urodnjavanje (eng. *gender mainstreaming*) je prepoznato kao međunarodno prihvaćena strategija za ostvarivanje rodne ravnopravnosti i predstavlja temeljni pristup u BiH. U pravni sistem BiH uvedeno je kao ključna strategija putem člana 24. ZRP-a. U skladu s članom 24. stav 1, sva pravna lica s javnim ovlaštenjima i pravna lica u većinskom vlasništvu države dužna su preduzeti sve odgovarajuće i potrebne

mjere radi sprovođenja odredbi propisanih ZRP-om.

Urodnjavanje podrazumijeva sistematsko uključivanje rodne perspektive u pripremu, izradu, sprovođenje, praćenje i evaluaciju politika, propisa i finansijskih programa, s ciljem unapređenja ravnopravnosti žena i muškaraca i suzbijanja diskriminacije. U BiH je takva obaveza jasno utvrđena članom 24. ZRP-a i odnosi se na sve nadležne institucije. Strategija utiče na postojeće procedure i prakse, prilagođavajući ih rodno osjetljivom pristupu, te doprinosi reformi javne uprave kroz naglašavanje analize uticaja politika, transparentnog i participativnog odlučivanja, kao i definisanja jasnih i rodno osjetljivih ciljeva javnih politika. Program mjera za postizanje rodne ravnopravnosti treba da obuhvati, ali se ne ograničava na: sprovođenje analiza rodne ravnopravnosti u relevantnim oblastima; realizaciju usvojenih javnih politika putem akcionih planova za rodnu ravnopravnost; te usvajanje mjera za otklanjanje identifikovanih rodni nejednakosti.

ZRP, naročito kroz članove 8. i 24, obavezuje sve javne institucije na svim nivoima vlasti da donose posebne mjere zasnovane na analizi stanja, odnosno rodnoj analizi. Takva analiza predstavlja polaznu osnovu za svaku aktivnost, projekat, program, politiku, zakon ili drugi proces i dokument o urodnjavanju. U cilju daljnjeg unapređenja ovog sistema, prepoznata je potreba za uvođenjem obaveznih prethodnih (*ex-ante*) procjena uticaja na polove prilikom izrade propisa, po uzoru na praksu pojedinih država članica EU.

ZRP, u članu 18, izričito propisuje da svi statistički podaci i informacije koje prikupljaju, evidentiraju i obrađuju organi vlasti, javne službe i institucije, kao i javna i privatna preduzeća, moraju biti razvrstani po polu. Podaci razvrstani po polu predstavljaju ključni osnov za praćenje i evaluaciju efikasnosti i djelotvornosti politika zasnovanih na principima rodne ravnopravnosti.

U skladu s GAP-om BiH, razvoj javnih politika treba da bude zasnovan na rodnoj analizi i sistematskoj procjeni nedostataka, prednosti, konkretnih potreba i mogućnosti iz perspektive rodne ravnopravnosti. Predviđeno je da rodna analiza i urodnjavanje u oblasti obrazovanja, nauke, kulture i sporta zavise od redovnog prikupljanja, evaluacije i diseminacije podataka razvrstanih po polu o pristupu i učešću žena i muškaraca u obrazovanju i srodnim sektorima na svim nivoima.

¹⁶ Agencija za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine (2023).

U institucionalnom kontekstu BiH, održavanje kontinuiteta u primjeni urođnjavanja zadržava ključni značaj zahvaljujući uspostavljenim institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost, prvenstveno ARP BiH, CJRP RS i GC FBiH. Usvajanjem četvrtog GAP-a BiH potvrđena je snažna opredijeljenost za sistemsko djelovanje u cilju ostvarivanja rodne ravnopravnosti, zasnovano na principima BPfA. Sprovođenje dugoročne strategije urođnjavanja pokazuje određene rezultate, što se ogleda u značajnom povećanju budžetskih izdvajanja za unapređenje položaja žena na tržištu rada, u ekonomiji brige i njege i u oblasti neplaćenog rada i socijalnih prava.

Uprkos unapređenju pravnog i političkog okvira, više od 80% ispitanika ocjenjuje koordinaciju između različitih nivoa vlasti kao neefikasnu, dok većina smatra da njihove institucije ne raspolažu održivim resursima za sprovođenje politika rodne ravnopravnosti. Tek manji broj ispitanika ocjenjuje da se procjene uticaja na polove sistematski primjenjuju u radu javnih organa. Ovi nalazi ukazuju na izražen jaz između normativnih obaveza i operativne prakse i potvrđuju da nedovoljno efikasno upravljanje predstavlja strukturnu prepreku za dosljednu primjenu politika rodne ravnopravnosti.

Revizije učinka za 2023. godinu¹⁷ ukazuju na složenu i neujednačenu sliku: iako postoji institucionalna opredijeljenost i određeni napredak u urođnjavanju politika, naročito u oblasti javnih finansija i pojedinim sektorima, značajne strukturne, institucionalne i kulturne prepreke i dalje ograničavaju njegov puni i održivi efekat u svim oblastima upravljanja i društvenog života. Nalazi naglašavaju potrebu za kontinuiranim, sistematskim i adekvatno finansiranim intervencijama radi prevazilaženja ovih izazova. U mnogim segmentima upravljanja urođnjavanje se i dalje doživljava kao puka formalnost, pri čemu napredak u velikoj mjeri zavisi od kapaciteta rodnih institucionalnih mehanizama, kao i od volje i uticaja nekolicine pojedinaca u resornim ministarstvima. Uprkos zakonskim obavezama, rodne procjene se nedovoljno primjenjuju prilikom kreiranja i izmjena javnih politika.

5.4 Analiza rodnih odnosa moći

U BiH **rodna dinamika istovremeno produbljuje postojeće društvene nejednakosti, ali i otvara mogućnosti za izgradnju mira i inkluzivan razvoj.** Nekoliko strukturnih i društvenih faktora djeluju kao generatori

nejednakosti i potencijalnih sukoba. Žene su i dalje izrazito podzastupljene na političkim i izvršnim funkcijama – 2023. godine činile su svega 4% gradonačelnika i približno 31% poslanika u parlamentima. Tradicionalne rodne norme favorizuju muškarce na rukovodećim pozicijama, čime se produbljuje „jaz u očekivanjima“ između formalno zagarantovane ravnopravnosti i stvarnih ishoda u praksi. Nasilje nad ženama i djevojčicama i dalje je rasprostranjeno, uključujući nedovoljnu podršku ženama koje su preživjele nasilje povezano sa sukobima tokom rata 1992–1995, a situaciju dodatno otežavaju ograničeni kapaciteti pravosuđa i nedostatak sveobuhvatnih usluga podrške. Duboko ukorijenjene patrijarhalne vrijednosti, rigidni rodni stereotipi i djelovanje ultrakonzervativnih političkih i vjerskih aktera dodatno učvršćuju neravnopravnost. Ekonomska marginalizacija žena – niska zastupljenost u političkom životu i na tržištu rada, nesigurni oblici zaposlenja i nesrazmjerno opterećenje neplaćenim radom u oblasti brige i njege – dodatno ograničava njihov društveni i politički uticaj. Urođnjavanje se sprovodi neujednačeno, uz institucionalne mehanizme kojima hronično nedostaju finansijski i kadrovski resursi, dok su politike sigurnosti i upravljanja rizicima od katastrofa često lišene rodne perspektive, što umanjuje njihovu efikasnost i dovodi do zanemarivanja specifičnih potreba i rizika kojima su žene izložene.

Podaci ukazuju i na pogoršanje pokazatelja mentalnog zdravlja među adolescentkinjama, uključujući porast anksioznosti i depresije nakon pandemije, kao i na ograničen pristup uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja prilagođenim mladima. Ovi trendovi ukazuju da se rodne nejednakosti u oblasti zdravlja i zaštite ispoljavaju već u ranoj dobi te zahtijevaju ciljane intervencije prilagođene adolescentima.

Međutim, ovi faktori istovremeno otvaraju i **značajne mogućnosti za transformativne promjene.** Jačanje učešća i liderstva žena na svim nivoima odlučivanja - od lokalnih vijeća/skupština do državnih institucija - može doprinijeti inkluzivnijem upravljanju i održivoj izgradnji mira. Sistematsko urođnjavanje procesa izrade, sprovođenja i evaluacije javnih politika, uz obavezne prethodne (*ex-ante*) i naknadne (*ex-post*) rodne procjene, predstavlja važan mehanizam za prevazilaženje strukturnih nejednakosti. Okončanje rodno zasnovanog nasilja zahtijeva koordinisane zakonodavne reforme, razvoj i jačanje usluga podrške usmjerenih na preživjele, kao i unapređenje kapacite-

¹⁷ INTOSAI Journal. (2024, April 15). Regional parallel performance audit reviews gender equality. INTOSAI Journal.

ta organa za sprovođenje zakona i pravosuđa. Obrazovne i medijske inicijative mogu doprinijeti razgradnji štetnih stereotipa i promociji rodno pravednih društvenih normi, dok snažne organizacije civilnog društva, naročito organizacije za prava žena, imaju ključnu ulogu u zagovaranju, pružanju usluga i mobilizaciji zajednica. Sveobuhvatna i koordinisana saradnja svih aktera - uključujući institucije vlasti, institucionalne mehanizme za rodnu ravnopravnost, agencije UN-a i organizacije civilnog društva - omogućava usklađivanje nacionalnih prioriteta s međunarodnim obavezama, uključujući agendu „Žene, mir i sigurnost“ (WPS). Rodno odgovorno budžetiranje doprinosi finansijskoj odgovornosti, dok uključivanje muškaraca i dječaka podstiče transformaciju društvenih normi. Na kraju, participativno prikupljanje podataka razvrstanih po polu dodatno omogućava identifikovanje formalnih i neformalnih odnosa moći, osnažujući ženske mreže da aktivno utiču na procese donošenja odluka i doprinose izgradnji mira u zajednici.

Potrebno je staviti snažniji akcenat na **rodno transformativno obrazovanje**, usmjereno na preispitivanje i mijenjanje rodnihi normi i stereotipa među adolescentkinjama i adolescentima, imajući u vidu da se rodne uloge i očekivanja formiraju već u ranom

uzrastu i učvršćuju obrasce koji ograničavaju obrazovne izbore djevojčica, ali i dječaka. Uključivanje rodno transformativnog pristupa u nastavne planove i programe, inicijalnu i kontinuiranu obuku nastavnog kadra, kao i u vannastavne aktivnosti, doprinijelo bi **razgradnji ovih stereotipa, podsticanju ravnopravnije podjele odgovornosti za poslove brige i njege, te otvaranju šireg spektra budućih mogućnosti za djevojčice i dječake**.

Uporedna analiza pokretača nejednakosti i postojećih prilika ukazuje na to da se **ukorijenjena neravnopravnost - koja se ogleda u političkoj podzastupljenosti žena, rodno zasnovanom nasilju, patrijarhalnim normama, ekonomskoj marginalizaciji i slabim institucionalnim kapacitetima - može neutralisati putem strateških mehanizama promjene**. Tamo gdje se pravni okvir, politička volja i društvena podrška međusobno nadopunjuju, BiH ima realan potencijal da postojeće rodne neravnoteže pretvori u razvojne pravce koji vode ka inkluzivnom razvoju i održivom miru. Ostvarivanje tog potencijala zahtijeva integralne strategije koje istovremeno razgrađuju strukturne prepreke i jačaju kapacitete žena i zajednica za ravnopravno učešće u procesima odlučivanja na svim nivoima.

Pokretači sukoba / nejednakosti	Prilike za mir / rodnu ravnopravnost
Niska stopa političkog učešća žena – žene su nedovoljno zastupljene na izabranim i izvršnim funkcijama; tradicionalne rodne norme i dalje favorizuju muškarce.	Jačanje ženskog liderstva – primjena kvota, programi osnaživanja i podrška ženama na svim nivoima odlučivanja, od lokalnog do državnog.
Rodno zasnovano nasilje (RZN) i seksualno nasilje povezano sa sukobima (CRSV) – visoka učestalost nasilja, nedovoljna podrška preživjelim, nedovoljno efikasan odgovor pravosudnih institucija.	Sveobuhvatan odgovor na rodno zasnovano nasilje – usluge usmjerene na preživjele, zakonodavne reforme, obuke za pravosuđe i policiju, razvoj specijalizovanih skloništa.
Štetni rodni stereotipi i patrijarhalne norme – žene se i dalje pretežno vezuju za privatnu sferu, dok se liderstvo povezuje s muškarcima; medijski diskurs često reprodukuje rodne pristrasnosti.	Obrazovne i medijske kampanje – dekonstrukcija stereotipa, promocija rodne ravnopravnosti i podsticanje nenasilnog rješavanja sukoba.
Ekonomska marginalizacija i nesrazmjerno opterećenje neplaćenim poslovima brige i njege – niska stopa učešća žena na tržištu rada, koncentracija u slabije plaćenim i potcijenjenim sektorima, prekomjerno opterećenje neplaćenim radom u domaćinstvu ograničava pristup ekonomskim prilikama.	Ekonomsko osnaživanje žena – razvoj javnih usluga brige o djeci i dugotrajne njege, transparentnost plata, podrška preduzetništvu.

Pokretači sukoba / nejednakosti	Prilike za mir / rodnu ravnopravnost
Politizacija i ultrakonzervativni otpor rodnoj ravnopravnosti – restriktivne politike, napadi na organizacije civilnog društva i LGBTQI+ aktiviste, društveni otpor prema normama rodne ravnopravnosti.	Oснаženo civilno društvo i višesektorska partnerstva – održivo finansiranje, uključivanje u procese kreiranja politika, zagovaranje na lokalnom nivou, saradnja različitih aktera.
Slabo i nedosljedno urođnjavanje i potkapacitirane institucije – institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost su nedovoljno kadrovski i finansijski osnaženi, rodne procjene se ne provode sistematski.	Holistička integracija rodne perspektive i rodno odgovorno budžetiranje (GRB) – obavezne procjene uticaja na polove, rodno odgovorno budžetiranje, jačanje institucionalnih kapaciteta.
Nedostatak rodne perspektive u politikama sigurnosti i odgovora na katastrofe – politike koje zanemaruju rodnu dimenziju umanjuju ukupnu efikasnost intervencija.	Rodno odgovorne sigurnosne i politike upravljanja katastrofama – uključivanje ženskih perspektiva, podaci razvrstani po polu, inkluzivni pristupi ljudskoj sigurnosti.
Ograničeni podaci i mehanizmi praćenja – nedostatak razvrstanih podataka o marginalizovanim grupama i rodno specifičnim uticajima.	Unaprijeđeni sistemi prikupljanja podataka i praćenja – kreiranje politika zasnovanih na dokazima, osnova za usmjeravanje intervencija, oslanjanje na ženske mreže u lokalnim inicijativama izgradnje mira.

5.5 Međunarodni mehanizmi za izvještavanje i pregled

BiH aktivno učestvuje u različitim međunarodnim mehanizmima za izvještavanje i pregled s ciljem praćenja napretka u oblasti ljudskih prava i rodne ravnopravnosti, a njihovi nalazi često služe i kao referentni okvir za strateško planiranje i razvoj javnih politika. Ti mehanizmi obuhvataju izvještavanje prema **Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW)**, procjene u okviru **Pekinske deklaracije i Platforme za djelovanje (BPfA)**, **Univerzalni periodični pregled (UPR)** Vijeća za ljudska prava Ujedinjenih nacija, te procjene u vezi s primjenom **Istanbulke konvencije i Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 (UNSCR 1325)**.

Izvještavanje u oblasti rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena (GEWE) koordiniše ARP BiH u saradnji s entitetskim institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost. Ovaj proces obuhvata izvještavanje prema CEDAW-u, BPfA i Istanbulskoj konvenciji. Sva ostala izvještavanja iz oblasti ljudskih prava koordiniše MLJPI BiH, dok predstavnici institucionalnih mehanizama za ravnopravnost polova učestvuju u tim procesima.

Četvrti ciklus Univerzalnog periodičnog pregleda BiH (UPR), održan 29. januara 2025. godine, rezultirao je

s ukupno 196 preporuka. Značajan broj preporuka odnosio se na suzbijanje diskriminacije, uključujući diskriminaciju na osnovu pola, unapređenje političkog i ekonomskog osnaživanja žena, borbu protiv rodno zasnovanog nasilja i jačanje podrške osobama koje su preživjele nasilje. Ove preporuke su u velikoj mjeri ponovile ranije nalaze i preporuke ugovornih tijela UN-a, pozivajući BiH da sistemski odgovori na diskriminaciju po različitim osnovama i osigura puno ostvarivanje građanskih, kulturnih, ekonomskih, političkih i socijalnih prava. Preporuke UPR-a obuhvatile su i jačanje zaštite prava žena, izradu strategije protiv diskriminacije na nivou cijele države, kao i potpunu primjenu GAP-a BiH.

Završna zapažanja na šesti periodični izvještaj BiH Komitetu za eliminaciju diskriminacije žena (razmatran 2019. godine) obuhvatila su niz preporuka koje se odnose na različite dimenzije rodne ravnopravnosti. Iako u dostupnim izvorima nije preciziran ukupan broj preporuka koje se isključivo odnose na rodnu ravnopravnost, u izvještajima se ističe nekoliko ključnih izazova i preporučenih mjera za njihovo prevaziđanje.

CEDAW je ukazao na trajne izazove, uključujući nedovoljnu informisanost o Konvenciji, slabo razvijen sistem prikupljanja podataka, izostanak sveobuhvatne zakonske definicije diskriminacije žena, kao i visok

stepen nasilja u porodici uz neadekvatne mehanizme podrške. Komitet je preporučio intenziviranje aktivnosti na podizanju svijesti, uspostavljanje jedinstvenog sistema prikupljanja podataka o rodno zasnovanom nasilju, te obezbjeđivanje dodatnih finansijskih i ljudskih resursa za APR BiH, uz primjenu rodno odgovornog budžetiranja. Istovremeno, BiH je potvrdila svoju kontinuiranu opredijeljenost Pekinškoj deklaraciji i Platformi za djelovanje kroz integrisanje njihovih principa u GAP BiH i pripremu nacionalnih izvještaja o napretku, uključujući doprinose procesima Peking +25 (2019) i Peking +30 (2024), uz podršku UN Women.

Četvrti ciklus UPR-a BiH, održan u januaru 2025. godine, rezultirao je sa 196 preporuka, pri čemu su ponovljene zabrinutosti koje su i drugi mehanizmi UN-a ranije isticali u vezi sa širokim spektrom pitanja ljudskih prava. Poseban akcenat stavljen je na različite oblike diskriminacije, stanje u oblasti vladavine prava, borbu protiv korupcije, unapređenje prava na istinu, pravdu i reparacije, kao i garancije neponavljanja u vezi s ratnim periodom 1992–1995, te zaštitu osnovnih sloboda. Ograničena implementacija preporuka iz prethodnih UPR ciklusa dodatno je naglašena kao razlog za ponavljanje velikog broja preporuka. Značajan dio preporuka odnosio se na rodnu ravnopravnost i prava žena. BiH je istovremeno bila predmet evaluacije u okviru mehanizma praćenja primjene Istanbulske konvencije. Osnovni izvještaj GREVIO-a za 2022. godinu konstatovao je određeni napredak, uključujući uvođenje novih krivičnihopravnih odredbi i unapređenje međuinstitucionalne saradnje, ali je ukazao i na nerasazmjeran fokus na nasilje u porodici u odnosu na druge oblike nasilja nad ženama. Ključne preporuke GREVIO-a odnosile su se na širu i dosljedniju primjenu Konvencije, unapređenje sistema prikupljanja podataka i istraživanja o grupama izloženim višestrukoj i intersekionalnoj diskriminaciji, obezbjeđivanje stabilnog finansiranja institucionalnih mehanizama za ravnopravnost polova i organizacija civilnog društva, pojednostavljenje i jačanje koordinacionih struktura, sistematsku obuku stručnjaka, te uspostavljanje specijalizovanih kriznih i referalnih centara za žrtve silovanja.

5.6 Žene, mir i sigurnost

BiH je bila među prvim državama koje su usvojile posebnu politiku za implementaciju UNSCR 1325, iako

su aktivnosti u vezi s njenom primjenom integrisane u GAP BiH još od 2006. godine. Prvi Akcioni plan za implementaciju UNSCR 1325 u BiH (AP 1325) za period 2010–2013.¹⁸ bio je ujedno i prvi takav dokument u jugoistočnoj Evropi te je poslužio kao referentni model drugim zemljama regiona prilikom izrade njihovih nacionalnih akcionih planova. Drugi i treći akcioni plan usvojeni su 2014.¹⁹ i 2018. godine. Četvrti Akcioni plan za period 2022–2027. je izrađen, ali još uvijek nije usvojen od strane Vijeća ministara BiH. CJRP RS navodi da se UNSCR 1325 u RS sprovodi direktno putem nadležnih institucija RS, a ne kroz formalni okvir Akcionog plana.

ARP BiH je bila centralni nosilac inicijative za izradu i razvoj Nacionalnog akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325.²⁰

ZASTUPLJENOST ŽENA U POLICIJI, ORUŽANIM SNAGAMA I MIROVNIM MISIJAMA JE U PORASTU. UČEŠĆE ŽENA U MIROVNIM MISIJAMA DOSTIGLO JE 30%, ŠTO PREDSTAVLJA POVEĆANJE OD 6% U ODNOSU NA 2014. GODINU I Približno 14% u odnosu na 2010. godinu. Ovaj napredak se pripisuje uvođenju afirmativne mjere kojom je potrebno radno iskustvo za žene smanjeno sa osam na pet godina, čime je prevaziđena praktična prepreka koja je proizlazila iz manjeg broja žena s dužim profesionalnim iskustvom u policijskim strukturama.

Direktna primjena Akcionog plana rezultirala je nizom značajnih pomaka. To uključuje aktivnosti usmjerene na povećanje zastupljenosti žena u policiji,²¹ oružanim snagama²² i mirovnim misijama, razvoj mjera za zapošljavanje, profesionalno napredovanje

18 Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 92/10.

19 Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, 89/14.

20 Međunarodna liga žena za mir i slobodu. (bez datuma). Bosna i Hercegovina – Nacionalni akcioni planovi za primjenu UNSCR 1325. Žene mira. Preuzeto [4.4.2024.] sa bit.ly/3xl79Et

21 Ganja, V., Blagovčanin, Ž., Žilić, F., Pejović, D., Nedić, Z., Čolić, J., Karahasanović, E., Mulavdić, N., Čampara, D., Lihčić, A., Tomović, S., i Bratić, S. (2022.). ROD I RODNA PITANJA. Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine. Preuzeto [4.4.2024.] sa bit.ly/3J5dbMd

22 Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine. (oktobar 2019). Politika rodne ravnopravnosti u Ministarstvu odbrane BiH i Oružanim snagama Bosne i Hercegovine. Preuzeto [4.4.2024.] sa bit.ly/4aMrUbc

i zadržavanje žena u službi, te primjenu inovativnih pristupa u lokalizaciji agende „Žene, mir i sigurnost“.

Kao strateški politički dokumenti, akcioni planovi su se kroz svaku narednu fazu nadograđivali i unapređivali, pri čemu su struktura dokumenta, formulacija rezultata, ishoda i aktivnosti postajali znatno precizniji i operativno efikasniji. Ukupnu koordinaciju i praćenje sprovođenja Akcionog plana vršio je Koordinacioni odbor za implementaciju AP 1325, uz značajnu podršku ARP BiH, uključujući mobilizaciju finansijskih sredstava od međunarodnih razvojnih partnera umjesto donatora.

Akcioni plan je predstavljao jednu od rijetkih javnih politika o kojoj je BiH redovno izvještavala i koja je bila predmet nezavisnih, eksternih evaluacija.²³ Podaci sadržani u tim izvještajima pružaju vrijedne uvide u domete i uticaj institucionalnih napora u okviru agende „Žene, mir i sigurnost“ (WPS).

Istovremeno, postoje oblasti obuhvaćene Akcionim planom u kojima ostvareni napredak nije moguće jasno i neposredno povezati s njegovom implementacijom, odnosno gdje su aktivnosti realizovane izvan formalnog okvira ove politike. To se, između ostalog, odnosi na učešće žena u javnim funkcijama, procesuiranje počinilaca seksualnog nasilja povezanog sa sukobima (CRSV) i pružanje podrške osobama koje su preživjele CRSV.

Iako je tokom sprovođenja tri akciona plana zabilježen određen napredak u navedenim oblastima, on se ne može direktno pripisati samom Akcionom planu. Uvođenjem koncepta ljudske sigurnosti u UNSCR 1325 NAP iz 2018. godine omogućeno je prilagođavanje odredbi UNSCR-a 1325 savremenim sigurnosnim izazovima u BiH, kao i njegova lokalizacija u više lokalnih zajednica širom zemlje.

Implementacija AP 1325 doprinijela je jačanju saradnje između institucija vlasti i organizacija civilnog društva. Dok je prvi Akcioni plan predviđao učešće jednog predstavnika organizacija civilnog društva, drugi je značajno proširio ovaj okvir saradnje. Godine 2014. potpisan je Memorandum o razumijevanju između Koordinacionog odbora za praćenje implementacije Akcionog plana i 13 nevladinih organizacija.

Međutim, izazovi su i dalje prisutni, budući da uloga organizacija civilnog društva definisana Memorandumom nije dovoljno precizirana, te postoji potreba za njihovom dubljom integracijom u procese donošenja odluka radi povećanja efikasnosti implementacije AP 1325.

Procjenjuje se da je 64% žena u BiH bilo direktno pogođeno ratnim sukobom, budući da su živjele u periodu oružanih dejstava i doživjele najmanje jedan incident povezan s ratnim dešavanjima. Iako tačan broj osoba izloženih seksualnom nasilju povezanom sa sukobima (CRSV) nije utvrđen, procjene ukazuju da je ovim oblikom nasilja bilo pogođeno između 20.000 i 50.000 žena.²⁴ Tokom rata, organizacije civilnog društva uspostavile su prve usluge podrške preživjelima, uključujući sigurne kuće. Većina aktivnosti usmjerenih na podršku osobama koje su preživjele CRSV odvijala se mimo formalnog okvira AP 1325. Koordinacioni odbor nije uključivao institucije koje su neposredno nadležne za pružanje podrške preživjelima, niti postoje dokazi da se navedene aktivnosti mogu direktno pripisati sprovođenju AP 1325.

U BiH postoje određeni elementi reparacija za osobe koje su preživjele CRSV, ali pristup nije sistemski uređen i ne obezbjeđuje jednaka prava istim grupama žrtvama, već zavisi od mjesta prebivališta i, posredno, od etničke kategorizacije žrtava i počinilaca. Segmenti prava na reparacije najčešće su regulisani zakonima iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja, kao i brojnim podzakonskim aktima koji uređuju različite oblike naknada iz javnih budžeta. Procjenjuje se da je samo manji broj, od približno 1.000 osoba koje su preživjele CRSV, ostvario neki oblik reparacije. Komitet UN protiv torture (CAT) je 2019. godine donio značajnu odluku u predmetu protiv BiH zbog neadekvatne odštete osobi koja je preživjela CRSV. U tom simboličnom slučaju naglašena je obaveza države da osigura djelotvorne pravne lijekove, uključujući novčanu naknadu, medicinsku i psihološku podršku, kao i javno priznanje pretrpljene patnje. Takođe je istaknuta dužnost države da se suprotstavi stigmatizaciji i zaštiti preživjele od retraumatizacije. Odluka je, osim pojedinačnog slučaja, ukazala na potrebu uspostavljanja sveobuhvatnog sistema reparacija za sve osobe koje su preživjele CRSV i ratno mučenje uopšte, naglašavajući hitnost uspostavljanja sveobuhvatnog mehanizma za reparacije u skladu s međunarodnim standardima.

23 Đipa, A., i Škaljo, D. (2021). Evaluacija Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 „Žene, mir i sigurnost“ u Bosni i Hercegovini za period 2018–2022. godine. Institut za razvoj mladih KULT. Preuzeto [4.4.2024.] sa bit.ly/4aFaYCK.

24 Ujedinjene nacije. (2006). Detaljna studija o svim oblicima nasilja nad ženama: Izvještaj Generalnog sekretara (A/61/122/Add.1). Šezdeset i prva sjednica, tačka 60(a) okvirnog dnevnog reda: Napredak žena. New York: Ujedinjene nacije. Preuzeto sa https://www.rom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/jahia/web-day/shared/shared/mainsite/policy_and_research/un/.

Tri decenije nakon završetka oružanog sukoba, žrtve CRSV-a i dalje se suočavaju s izraženom stigmatizacijom, otežanim pristupom neophodnim uslugama zdravstvene zaštite, složenim i često iscrpljujućim administrativnim procedurama, kao i rizikom od ponovne traumatizacije. Ovakve okolnosti u značajnoj mjeri obeshrabruju preživjele da pokrenu postupke za ostvarivanje prava iz sistema socijalne zaštite.

Do sada su domaći sudovi osudili 32 lica za neposredno izvršenje seksualnog nasilja tokom rata, dok su četiri lica proglašena krivim zbog nesprečavanja tih zločina ili zbog nekažnjavanja počinilaca. Iako ne postoje precizni podaci o broju preostalih neriješenih predmeta, izvještaj OSCE-a iz 2016. godine navodi da su sudovi u BiH u periodu od 2004. do 2016. godine izrekli presude protiv 123 počinioaca ratnog seksualnog nasilja.

5.7 Učešće žena u političkom životu i procesima donošenja odluka

OPŠTA PREPORUKA CEDAW-A BR. 40 (2024.) O JEDNAKOJ I INKLUZIVNOJ ZASTUPLJENOSTI ŽENA U SISTEMIMA DONOŠENJA ODLUKA POZIVA NA POSTIZANJE PUNOG RODNOG PARITETA PO PRINCIPU 50/50, ŠTO PODRAZUMIJEVA SUŠTINSKU PROMJENU PARADIGME I ZAHTIJEVA DALJNJE REFORME U BIH.

Zakonodavni okvir BiH u oblasti ravnopravnosti polova propisuje prag od 40% za zastupljenost žena na izabranim pozicijama. Ipak, njihovo stvarno učešće u zakonodavnim i izvršnim organima i dalje je ispod ovog nivoa. U cilju povećanja te zastupljenosti, Izbornim zakonom BiH uvedena je privremena posebna mjera kojom se političke stranke obavezuju da na kandidatskim listama obezbijede minimalno 40% kandidatkinja. Takođe, Zakon o finansiranju političkih partija predviđa da se 10% sredstava dodjeljuje strankama koje imaju poslanice u Parlamentarnoj skupštini BiH, dok slični mehanizmi podsticaja na ostalim parlamentarnim nivoima u zemlji još uvijek ne postoje. Nova Opšta preporuka CEDAW-a br. 40

(2024.) o jednakoj i inkluzivnoj zastupljenosti žena u sistemima donošenja odluka poziva na postizanje potpunog rodnoeg pariteta (50/50), što zahtijeva suštinsku promjenu paradigme i daljnje reformske procese u BiH.

Uvođenje obavezne rodne kvote u Izborni zakon BiH, kojom se zahtijeva najmanje 40% zastupljenosti manje zastupljenog pola na kandidatskim listama, imalo je značajan uticaj na povećanje učešća žena od 1998. godine. Ipak, efekti ovih mjera nisu bili ujednačeni. Posebno nakon uvođenja otvorenih lista 2000. godine, koje su biračima omogućile da utiču na redoslijed kandidata, zabilježeni su trendovi koji su, usljed postojećih rodni predrasuda, često favorizovali muškarce. Dodatno, izmjena Izbornog zakona iz 2013. godine, kojom je kvota povećana sa 33% na 40%, nije automatski rezultirala većom zastupljenošću žena u Parlamentarnoj skupštini BiH niti u Parlamentu FBiH. To ukazuje na uticaj drugih faktora, uključujući dizajn izbornog sistema i preferencije birača. Konsultovani akteri ističu da su zakonske kvote neophodne, ali nedovoljne bez unutrašnjih reformi političkih partija, razvoja ženskog liderstva i transparentnih procedura nominacije. Ovakvi stavovi potvrđuju da napredak ka punoj ravnopravnosti zahtijeva istovremeno strukturne reforme i promjenu političke kulture.

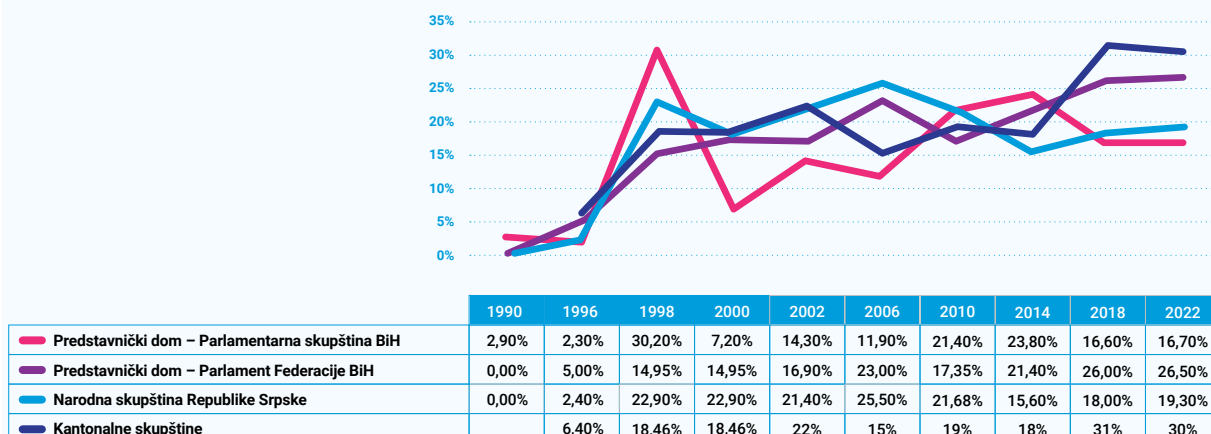
Iako žene čine značajan dio biračkog tijela,²⁵ i dalje su nedovoljno zastupljene na političkim funkcijama. Na opštim izborima 2022. godine činile su 27% svih izabranih zvaničnika, dok je njihov udio na lokalnim izborima porastao sa 19,6% u 2020. na 22,8% u 2024. godini. Međutim, broj žena na pozicijama gradonačelnica i načelnica ostaje dosljedno nizak, kao i njihova zastupljenost u lokalnim vijećima/skupštinama.²⁶ Kao posljedica takvog stanja, BiH je u 2024. godini ostvarila ocjenu 46,3 u domenu Moći, što je za 15,1 poen ispod prosjeka EU. Poddomen Političke moći bilježi blag, ali kontinuiran napredak – sa 40,8 u 2022. na 42,9 u 2023. i 44,6 u 2024. godini. Ovaj poddomen mjeri zastupljenost žena u izvršnim i zakonodavnim tijelima, uključujući i lokalna vijeća. Većina konsultovanih aktera potvrđuje nalaz Profila rodne ravnopravnosti da politička zastupljenost predstavlja jedan od najizraženijih rodni jazova u BiH; više od trećine ispitanika navelo je političko učešće i donošenje odluka kao ključni strateški prioritet za unapređenje rodne ravnopravnosti.

25 zborni ciklus 2010–2022, Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine. (2020). Izvješće o provedbi lokalnih izbora 2020. godine. Preuzeto sa https://www.izbori.ba/Documents/2020/Izvjestaji/Izvjescje_o_provedbi_Lokalnih_izbora_2020-hrv.pdf.

26 Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2023). Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini.

Slika 3

Zastupljenost žena u zakonodavnim tijelima u Bosni i Hercegovini (1990–2022)

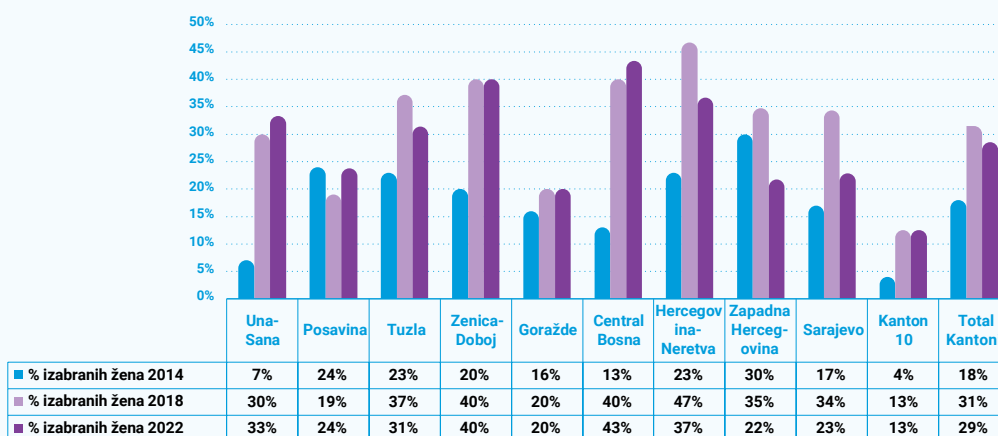

Analiza kretanja učešća žena u državnom i entitetnim parlamentima u periodu od 1990. do 2022. godine pokazuje da su efekti uvođenja rodni kvota varirali u značajnoj mjeri tokom vremena, uz snažan početni zamah 1998. godine, nakon čega su uslijedile oscilacije i neujednačen napredak među različitim zakonodavnim tijelima. U Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH zastupljenost žena bila je zanemariva prije uvođenja kvota – iznosila je 2,90% 1991. i 2,30% 1996. godine. Na opštim izborima 1998. zabilježen je značajan skok na 30,20% kao rezultat primjene kvote, ali je već 2000. godine uslijedio nagli pad na 7,20%. Nakon toga je učešće postepeno raslo, dostigavši 23,80% 2014. godine, potom palo na

16,60% 2018. i blago poraslo na 16,70% 2022. godine. Sličan obrazac zabilježen je i u Predstavničkom domu Parlamenta FBiH, koji 1991. godine nije imao nijednu ženu, a 1996. svega 5,00%, dok je primjena kvote 1998. povećala zastupljenost na 14,95%, uz zadržavanje tog nivoa 2000. godine. Nakon toga je uslijedio stabilniji uzlazni trend, sa 23,00% 2006., 26,00% 2018. i najviših 26,50% 2022. godine. U Narodnoj skupštini RS učešće žena poraslo je sa 0,00% 1991. i 2,40% 1996. na 22,90% 1998. godine, zadržavajući isti procenat i 2000. Nakon dostizanja vrhunca od 25,50% 2006. godine, uslijedio je pad na 15,60% 2014., a potom blagi oporavak na 18,00% 2018. i 19,30% 2022. godine.

Slika 4

Kretanje učešća žena u kantonalnim skupštinama, podaci CIK-a BiH

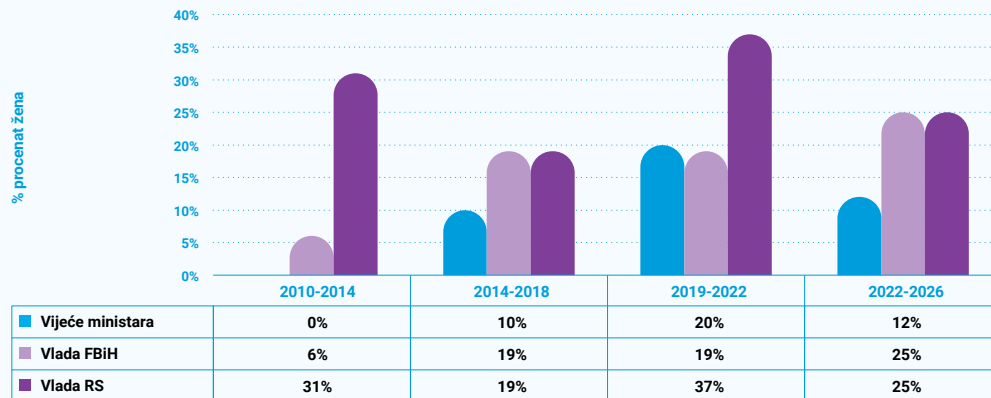
Analiza kretanja učešća žena u kantonalnim skupštinama u periodu od 2014. do 2022. godine pokazuje izražen ukupni rast, praćen blagim padom u posljednjem izbornom ciklusu. Na nivou svih kantona, procenat izabranih žena povećan je sa 18% u 2014. na 31% u 2018. godini, da bi potom blago opao na 29% u 2022. godini. Rast nakon izbora 2018. može se dovesti u vezu s izmjenama Izbornog zakona iz 2016. godine.²⁷ Dok su pojedini kantoni - poput Unsko-sanskog (sa 7% na 33%), Zeničko-dobojskog (sa 20% na 40%) i Srednjobosanskog (sa 13% na 43%) - zabilježili kontinuiran i održiv rast zastupljenosti žena tokom posmatranog perioda, drugi su dostigli vrhunac 2018. godine, a zatim zabilježili pad 2022. godine. Tako je, na primjer, u Hercegovačko-neretvanskom kantonu zastupljenost žena dostigla vrhunac od 47% 2018. godine, ali je 2022. smanjena na 37%, dok je u Kantonu Sarajevo pala sa 34% u 2018. na 23% u 2022. godini. Ovi podaci ukazuju na složenu dinamiku napretka, obilježenu početnim rastom i različitim ishodima među kantonima u posljednjem izbornom ciklusu.

Na lokalnim izborima 2020. godine izabrano je svega pet žena na funkcije načelnica odnosno gradonačelnica od ukupno 142 pozicije, što predstavlja blagi pad u odnosu na šest izabranih 2016. godine. Na lokalnim izborima 2024. godine taj broj je povećan na osam od ukupno 143 gradonačelnika, što ukazuje na kontinuirano nizak, iako blago uzlazni trend. Iako je ukupan udio žena izabranih u lokalna vijeća porastao na 22,8% na izborima 2024. godine (u odnosu na 18,9% u 2020.), razlike među opštinama ostaju izražene.

Pored toga, iako su u cilju podsticanja učešća mladih uspostavljeni omladinski savjeti, dostupni podaci pokazuju da samo 18% jedinica lokalne samouprave ima funkcionalne savjete, što ograničava mogućnosti za suštinski angažman mladih, uključujući adolescentkinje.

Slika 5

Vremenski trend učešća žena u vladama

5.8 Kretanje učešća žena u vladama²⁸

Ne postoje privremene posebne mjere usmjerene na povećanje zastupljenosti žena u izvršnoj vlasti, a njihov udio ni u jednoj aktuелnoj vladi ne prelazi trećinu ministarskih pozicija. Do danas nije formirana nijedna vlada sa najmanje 40% žena na ministarskim funkcijama; stoga žene i dalje predstavljaju nedovoljno zastupljen pol u svim vladama u BiH.

Vijeće ministara BiH (VM): Tokom 2023. godine prvi put je na funkciju predsjedavajuće Vijeća ministara imenovana žena. Ipak, aktuelni sastav VM-a za period 2022–2026. čini osam muškaraca (88,88%) i samo jedna žena (12,12%), u poređenju s dvije ministarke u prethodnom mandatu. U sastavima 2014–2018. i 2018–2022. žene su činile 10% ministarskih pozicija (uključujući zamjenice ministara). Kantonalne vlade (FBiH): U periodu 2022–2026. žene zauzimaju 19%

²⁷ Kadribašić, Adnan i dr. Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini. UNDP i UN Women, april 2020, UN Women Europe and Central Asia (ECA) Terenska kancelarija, Sarajevo, Bosna i Hercegovina. PDF, UNDP.

²⁸ Sastav ovih vlada bio je podložan čestim promjenama usljed brojnih rekonstrukcija; stoga ove podatke treba posmatrati kao indikativne, a ne kao konačne.

ministarskih funkcija. Trenutno je samo jedna žena na poziciji premijerke kantona. Ukupna zastupljenost žena u kantonalnim vladama iznosi 22,22%, odnosno 20 žena od ukupno 95 ministara. Pored toga, po prvi put u istoriji jedna od tri izabrana člana Predsjedništva BiH je žena.

Zastupljenost žena povećana je u policiji, oružanim snagama i mirovnim misijama. U mirovnim misijama udio žena dostigao je 30% u 2020. godini, što predstavlja rast od 6 procentnih poena u odnosu na 2014. i približno 14 procentnih poena u odnosu na 2010. godinu. Ovaj napredak rezultat je afirmativne mjere kojom je potrebna dužina radnog iskustva za žene smanjena sa osam na pet godina, čime je ublažena prepreka proistekla iz manjeg broja žena s dugogodišnjim policijskim stažom. Oružane snage BiH (OSBiH) i Ministarstvo odbrane (MO): U 2021. godini žene su činile 44,7% ukupno zaposlenih u MO i 8,53% ukupnog vojnog i civilnog osoblja u OSBiH. Međutim, među višim vojnim činovima žene su zastupljene sa svega 3,1%. U 2022. godini profesionalni sastav OSBiH činilo je 8,2% žena i 91,8% muškaraca; među vojnim oficirima bilo je 25% žena i 75% muškaraca; među podoficirima 7% žena i 93% muškaraca; dok su vojnici obuhvatali 5% žena i 95% muškaraca.

Žene su u pravosuđu BiH generalno dobro zastupljene i na pojedinim pozicijama brojčano nadmašuju muškarce; međutim, takva zastupljenost ne podrazumijeva nužno i jednak uticaj niti ravnopravne ishode za sve grupe. Prema podacima za 2023. godinu, žene su činile skoro dvije trećine sudija i tužilaca (61%) te oko polovine sudskih službenika (52,4%) na svim nivoima pravosudnog sistema, izuzimajući državne institucije. Ovi podaci potvrđuju kontinuiran rast učešća žena od 2015. godine. U 2022. godini žene su činile 64% sudija i 52% tužilaca u BiH. Njihova zastupljenost je još izraženija među administrativnim osobljem, gdje žene čine 74,6% zaposlenih u sudovima i 72,8% zaposlenih u tužilaštvima. Visoko sudske i tužilačke vijeće (VSTV) bilježi 60% žena u svom sastavu, što je u skladu sa zahtjevima ZRP-a i Zakona o VSTV-u. Žene obavljaju 40% najviših sudijskih funkcija, uključujući funkcije sudija i predsjednica sudova. One čine čak 80% predsjednika kantonalnih sudova i 33% glavnih tužilaca. U Ustavnim sudovima BiH, FBiH i RS, žene su u novembru 2023. godine zauzimale 36% sudijskih mjesta, dok su muškarci činili 64%. Kada je riječ o pravnim profesijama izvan sudova, uočava se neravnomjerna zastupljenost: žene čine polovinu notara u

FBiH i dvije trećine u RS, ali tek oko trećine advokata u oba entiteta.

5.9 Ekonomsko osnaživanje žena

Niska stopa učešća žena na tržištu rada u BiH i dalje predstavlja ozbiljan izazov, koji je usko povezan sa širim pokazateljima rodne neravnopravnosti i odražava dugotrajne ekonomske, društvene, kulturne i obrazovne prepreke. Povratne informacije relevantnih aktera dodatno potvrđuju postojeće statističke pokazatelje o ekonomskim razlikama. Gotovo trećina ispitanika prepoznaje ekonomsko osnaživanje i neplaćeni rad u obavljanju poslova brige i njege kao prioritetne oblasti za intervenciju, dok su mnogi istakli da bi jednaka plata i ravnopravan pristup ekonomskim prilikama predstavljali mjeru s najvećim pozitivnim uticajem na njihove živote i lokalne zajednice.

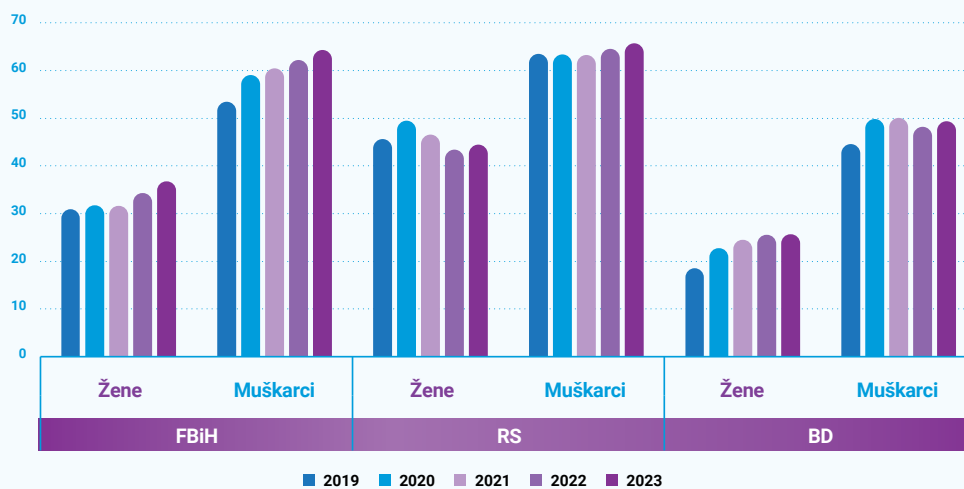
Stopa učešća žena u radnoj snazi bilježi rast od 2015. godine u gotovo svim starosnim grupama, naročito među ženama starijim od 55 godina. Pad je zabilježen jedino u starosnoj grupi od 15 do 24 godine, vjerovatno zbog većeg uključivanja mladih žena u visoko obrazovanje umjesto neposrednog ulaska na tržište rada. Ovaj opšti trend može biti odraz odliva radne snage i nedostatka radnika – što je otvorilo prostor za aktiviranje ranije neaktivnih žena – kao i činjenice da ključne grupe radno neaktivnih žena, poput bivših radnica u državnim preduzećima, stiču uslov za minimalnu penziju.

Prema podacima Ankete o radnoj snazi²⁹ za prvi kvartal 2025. godine, primjetna je izražena rodna neravnopravnost u strukturi radno sposobnog stanovništva prema ekonomskoj aktivnosti. Od ukupno 1,401 milion stanovnika koji čine radnu snagu, muškarci čine većinu sa 60,9% (854.000), dok žene čine 39,1% (547.000). Sličan nesrazmjer prisutan je i među zaposlenima: od ukupno 1,213 miliona zaposlenih, 763.000 (62,9%) su muškarci, a 450.000 (37,1%) žene. Međutim, slika se mijenja kada se posmatra nezaposlenost i neaktivnost. Od 188.000 nezaposlenih, žene čine *natpolovičnu većinu od 51,8% (97.000)*, u poređenju sa *48,2% muškaraca (90.000)*. Najizraženiji disparitet evidentan je u kategoriji stanovništva van radne snage (1,473 miliona), gdje udio žena iznosi 62,7% (923.000), a muškaraca 37,3% (549.000). *Shodno navedenom, približno dvije trećine radno sposobnih žena u BiH je ekonomski neaktivno, dok kod muškaraca taj udio iznosi jednu trećinu.*

²⁹ Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (9. jun 2025). Anketa o radnoj snazi, I kvartal 2025. godine. [Statistički bilten]. Preuzeto od Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine.

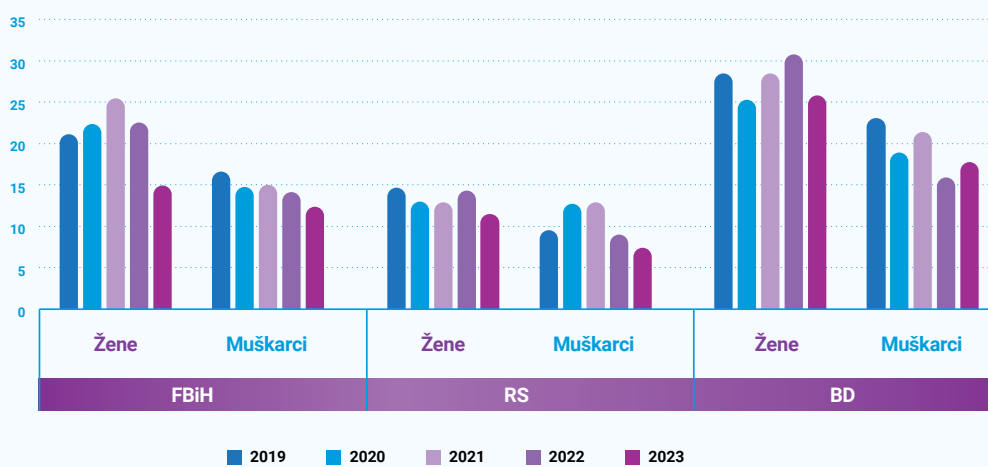
Slika 6

Stopa zaposlenosti prema spolu (%)

Slika 7

Stopa nezaposlenosti prema spolu (%)

Kao posljedica navedenih kretanja, Indeks rodne ravnopravnosti (GEI) za domen Rad (poddomen Učešće) za 2024. godinu iznosi 61,4 poena. Iako je riječ o blagom povećanju u odnosu na 60,9 poena u 2023. godini, rezultat ostaje znatno ispod prosjeka EU od 83,3 poena – sa zaostatkom od 21,9 poena. Na tržištu rada i dalje je prisutna izražena rodna segregacija, pri čemu su žene nesrazmjerno više zastupljene u slabije plaćenim sektorima, poput zdravstva, obrazovanja i maloprodaje, gdje su česti neformalni i povremeni radni angažmani.

Rodne razlike dodatno se ogledaju u većoj izloženošći žena riziku ekonomske nesigurnosti. Više stope nesigurnih oblika zaposlenja³⁰ - koji podrazumijevaju izostanak formalnih radno-pravnih odnosa, socijalne zaštite i sigurnosnih mehanizama - dodatno produbljuju rodne razlike. U 2022. godini u nesigurnim oblicima zaposlenja bilo je 21,5% žena, naspram 17,2% muškaraca.

Mjere aktivne politike zapošljavanja namijenjene ženama ograničene su nizom strukturnih ograničenja, uključujući nedovoljna budžetska izdvajanja, nedostatak prilagođene podrške i slabe podsticaje za mobilnost i inkluziju. Zbog toga često rezultiraju privremenim zapošljavanjem ograničenim na trajanje projekata. Istovremeno, politike nedovoljno uvažavaju nedostatak javnih usluga brige o djeci i dugotrajne njege starijih osoba, što su obaveze koje u najvećoj mjeri snose žene. Posljedica je visoka stopa neaktivnosti, uz činjenicu da žene čine manje od 50% ukupnih korisnika mjera aktivnog zapošljavanja. Navedeni trend potvrđuju i podaci po entitetima: u FBiH žene čine manje od 48% korisnika i opštih i ciljanih programa, dok u RS taj udio iznosi nepunih 46%.³¹ Dodatni izazov predstavlja činjenica da programi obuke i prekvalifikacije često zanemaruju individualne kapacitete dugoročno nezaposlenih i neaktivnih žena, od kojih se mnoge suočavaju s poteškoćama u osnovnim vještinama komunikacije i izraženim nedostatkom samopouzdanja. Takve okolnosti ne samo da otežavaju njihov ulazak na tržište rada, već ograničavaju i pristup socijalnoj zaštiti – uključujući penziono i zdravstveno osiguranje – te smanjuju mogućnosti za profesionalni razvoj.

BiH je kroz zakonodavni okvir i kolektivne ugovore značajno afirmisala politiku minimalne plate. Međutim, nalazi istraživanja pokazuju da, uprkos jasnom pozitivnom uticaju rasta minimalne plate na smanjenje siromaštva, efekti na ublažavanje nejednakosti u prihodima ostaju ograničeni.

BiH trenutno ne raspolaže zvaničnim podacima o razlici u zaradama između žena i muškaraca, niti su uspostavljeni instrumenti za implementaciju Direktive EU o transparentnosti plata.³² Podaci iz različitih izvora pokazuju da se ova razlika tokom posljednje decenije kretala između 14% i 15%³³ u korist muškaraca. Ostali pokazatelji dodatno potvrđuju da je ukupni društveni doprinos žena znatno niži u odnosu na muškarce. Žene ostvaruju značajno niži BDP po glavi stanovnika od muškaraca (10.709 dolara u poređenju sa 19.917 dolara prema UNDP indikatoru), dok visok nivo rodne nejednakosti i dalje opstaje usljed faktora kao što su nejednaka zastupljenost na tržištu rada i nesrazmjerno opterećenje žena neplaćenim radom u domaćinstvu i u obavljanju poslova brige i njege. Pored toga, udio žena u vlasništvu nad preduzećima iznosi 23,7%, što je ispod regionalnog prosjeka za Evropu i Centralnu Aziju od 34,2%. Među nezaposlenim ženama, gotovo polovina (49%) traži posao duže od četiri godine, što ukazuje na dugotrajne prepreke u pristupu mogućnostima za zapošljavanje.

U 2023. godini žene su bile zastupljene sa svega 27,9% na višim i srednjim menadžerskim pozicijama u privatnom sektoru, što ukazuje na izraženu podzastupljenost. Pored toga, svega 23,7% preduzeća navelo je da žene učestvuju u vlasništvu ili obavljaju najviše rukovodeće funkcije, što potvrđuje postojanje trajnih rodni razlika u ekonomskom odlučivanju i sužava prostor za uticaj žena u poslovnom sektoru.³⁴

Ruralne žene čine okosnicu prehrambenog sistema BiH budući da, prema procjenama, učestvuju u 60–80% poslova u proizvodnji i preradi hrane, kao i u domaćinstvu. Iako poljoprivreda učestvuje sa 6–7% u BDP-u (približno 1,6–1,8 milijardi BAM), žene uglavnom ne ostvaruju proporcionalne finansijske i političke koristi iz ovog sektora.

30 Međunarodna organizacija rada. (16. jun 2018). Plaćeno zaposlenje naspram nesigurnog zaposlenja. ILOSTAT. Preuzeto [4.4.2024.] sa bit.ly/4a15UUV

31 Ibid.

32 Direktiva (EU) 2023/970 Evropskog parlamenta i Vijeća od 10. maja 2023. o jačanju primjene načela jednakih plata muškaraca i žena za jednak rad ili rad jednake vrijednosti putem transparentnosti plata i mehanizama izvršenja (Tekst značajan za EGP)

33 Sarajevo Times. (2025, March 8). Women in BiH earn almost 15 percent less than men. Sarajevo Times i Svjetska banka, Agencija za statistiku BiH, Federalni zavod za statistiku FBiH i Republički zavod za statistiku RS. (maj, 2015). Bosna i Hercegovina: Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo, pristupu ekonomskim mogućnostima i zastupanju (César Cancho i Nihal Elwan, uz smjernice María E. Dávalos) [PDF]. Svjetska banka

34 World Bank (2024), Bosnia and Herzegovina, Gender Landscape, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099115206242245062/pdf/IDU14e4560d21d4d9149ca1b5ef1ad0e54bb0438.pdf>

Dodatne strukturne prepreke ogledaju se u izuzetno visokim zahtjevima za kolateralom koji dostižu 212% (najviše na Zapadnom Balkanu), kao i u ograničenom pristupu direktnim subvencijama, koje su u 2023. godini iznosile 166,5 miliona BAM u FBiH i 180 miliona BAM u RS. Ovi podaci ukazuju na sistemsku nejednakost ugrađenu u finansijske i institucionalne okvire, a ne na individualne obrasce ponašanja. Uključivanje ove perspektive doprinosi razumijevanju ekonomskog osnaživanja kao pitanja pristupa i upravljanja, a ne isključivo formalnog učešća.

5.10 Stereotipi, strukturna neravnopravnost i neprepoznato ekonomsko opterećenje poslovima brige i njege

U BiH duboko ukorijenjene rodne norme doprinose reprodukciji nejednakosti u privatnom i javnom životu. Istraživanja pokazuju da većina muškaraca (55%) i više od četvrtine žena (27%) podržava stav da je osnovna uloga žene vezana za domaćinstvo, dok 52% muškaraca i 20% žena vjeruje da muškarci treba da imaju odlučujuću riječ u važnim porodičnim pitanjima. Pored toga, 42% muškaraca, naspram 21% žena, zastupa stav da u situacijama ograničene ponude poslova muškarci treba da imaju prednost pri zapošljavanju.³⁵

U političkoj i institucionalnoj praksi ove norme se ispoljavaju kroz izražene rodne predrasude, pa tako 42% građana smatra da su muškarci uspješniji lideri. Istraživanja pokazuju da stereotipi utiču na izborne ishode, pri čemu više od 30% mandata ide u korist muškaraca usljed rodni pristrasnosti, naročito na lokalnom nivou vlasti.³⁶ Društveni stereotipi i dvostruka mjerila u značajnoj mjeri odvrćaju žene od političkog angažmana; većina žena navodi da su izložene većim očekivanjima, oštrijim kritikama i većem stepenu ličnih odricanja u odnosu na muškarce. Rodni barometar³⁷ pokazuje da 90,6% žena i 72,4% muškaraca

smatra da žene moraju podnijeti veće žrtve od muškaraca kako bi bile uspješne u politici, te istovremeno naglašava da se društvena očekivanja razlikuju u zavisnosti od pola.

Na tržištu rada rodni stereotipi doprinose profesionalnoj segregaciji, kao i održavanju razlike u zaradama između žena i muškaraca od približno 13–15%. Žene su i dalje pretežno zastupljene u slabije plaćenim sektorima, uključujući obrazovanje, zdravstvo i socijalni rad, dok su u tehničkim oblastima i rukovodećim strukturama nedovoljno prisutne.³⁸ Prema analizi Svjetske banke,³⁹ razlika u zaradama između žena i muškaraca u BiH dominantno je posljedica nevidljivih faktora – poput diskriminacije, društvenih normi, prekida u karijeri i drugih strukturnih ograničenja – a ne vidljivih karakteristika kao što su starosna dob, nivo obrazovanja, zanimanje ili grana djelatnosti

Rodne uloge formiraju se pod snažnim uticajem duboko ukorijenjenih društvenih normi već od ranog djetinjstva, što stvara nejednaka očekivanja od djevojčica i dječaka u porodici, obrazovnom sistemu i lokalnoj zajednici, te dodatno učvršćuju stereotipe koji sužavaju obrazovne i profesionalne izbore djevojčica.⁴⁰ Iako 98% djece u BiH pohađa osnovnu školu, stopa upisa među romskom djecom iznosi svega 69,3%, pri čemu se djevojčice izložene dodatnim preprekama.⁴¹ U srednjoškolsko obrazovanje upisuje se samo 23% romske omladine, dok među djevojčicama ta stopa opada na 18%. U oblastima nauke, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM) žene su i dalje izrazito podzastupljene, što im ograničava pristup bolje plaćenim i uticajnijim karijerama. Uprkos napretku u obrazovanju žena, društvena očekivanja i nedovoljno razvijeni institucionalni mehanizmi podrške – poput programa mentorstva i inkluzivnih praksi zapošljavanja – obeshrabruju žene da se opredijele za STEM oblasti i da u njima dugoročno ostanu.⁴²

35 USAID MEASURE II. (2016). Gender analysis for Bosnia and Herzegovina. United States Agency for International Development. https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00M8H3.pdf

36 UNDP i UN Women. (2019). Polazna studija o barijerama političkom učešću žena u Bosni i Hercegovini. Razvojni program Ujedinjenih nacija; UN Women. <https://files.acquia.undp.org/public/migration/ba/undp-unwomen-polazna-studija-o-barijerama-politikom-ucescu-u-bih.pdf>

37 Spahić Šiljak, Zilka i Dino Đipa. 2024. Barometar rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini. Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP). https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/barometar_bhs_web_0.pdf

38 UNDP i UN Women. (2023). Razotkrivanje neravnopravnosti u radnom okruženju u Bosni i Hercegovini: Komparativna analiza mehanizama izvještavanja o rodnom jazu u platama. Razvojni program Ujedinjenih nacija; UN Women. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-08/razotkrivanje_neravnopravnosti_u_radnom_okruzenju_u_bosni_i_hercegovini_komparativna_analiza_mehanizama_izvjestavanja_o_rodnom_jazu_u_platama_0.pdf

39 Svjetska banka. (2015). Bosna i Hercegovina: Rodne razlike u iskorištavanju prava i mogućnosti koje nudi društvo, pristupu ekonomskim mogućnostima i zastupanju. Washington, DC: Grupa Svjetske banke. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/435061468180551008/pdf/97640-BOSNIAN-ESW-P132666-P152786-PUBLIC-Box393179B.pdf>

40 Agencija za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine, (2024). Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške deklaracije i Platforme za djelovanje u BiH u okviru procesa Peking +25. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

41 Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2013). Bosna i Hercegovina: romska populacija Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) 2011–2012: Završni izvještaj. Sarajevo, Bosna i Hercegovina. Preuzeto iz Romska populacija: Istraživanje višestrukih pokazatelja Istraživanje o romskoj populaciji u Bosni i Hercegovini | UNICEF

42 Đapo, N., Čelebić, I., Spahić, L., & Binder-Hathaway, R. (2020). Rodni jaz u STEM području i prijedlog intervencijskih programa. UN Women.

Maloljetnički brakovi i nedostatak finansijskih sredstava dodatno otežavaju romskim djevojkama nastavak školovanja na visokoškolskom nivou. Prema dostupnim podacima, gotovo polovina Romkinja starosti od 20 do 24 godine stupila je u brak prije navršene 18. godine.⁴³ Institucija ombudsmana je utvrdila da nadležni organi – često usljed nedovoljnih kapaciteta i izražene kulturne neosjetljivosti – maloljetnički brak nerijetko tretiraju kao „problem zajednice“, a ne kao ozbiljno kršenje ljudskih prava.⁴⁴

Iako je BiH ratifikovala ključne međunarodne i regionalne instrumente za zaštitu ljudskih prava koji garantuju pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje, njihova primjena je i dalje neujednačena, a dostupnost usluga varira širom zemlje.⁴⁵

U Istočnoj Evropi i Centralnoj Aziji stope incidencije i smrtnosti od raka grlića materice i do deset puta su veće nego u Zapadnoj Evropi. Godišnje se registruje više od 60.000 novih slučajeva i 30.000 smrtnih ishoda, uprkos činjenici da je riječ o bolesti koja se u velikoj mjeri može spriječiti pravovremenom prevencijom. Ovi izazovi posebno su izraženi u BiH. Rak dojke, sa stopom incidencije od približno 50 slučajeva na 100.000 žena, već godinama predstavlja vodeći uzrok smrtnosti od malignih oboljenja među ženama u BiH. Rak grlića materice – iako međunarodno prepoznat kao jedan od karcinoma koji se najefikasnije mogu prevenirati – u BiH ima stopu incidencije od 14,3 na 100.000 žena, uz omjer smrtnosti i incidencije od gotovo 0,5. Procjenjuje se da tri žene sedmično umru od raka grlića materice, što BiH svrstava među zemlje s najvišim stopama smrtnosti od ove bolesti u Evropi. Odsustvo organizovanih i sistematskih skrining programa i slab odziv na HPV vakcinaciju dovode do izuzetno niskog nivoa preventivnog obuhvata – tek 20% žena testirano je na rak grlića materice u posljednjih pet godina.

Ovakvi podaci jasno upućuju na potrebu za planiranjem koje će biti zasnovano na dokazima. U tom cilju, UNFPA radi na povećanju obuhvata imunizaci-

jom protiv HPV-a, te zajedno sa SZO mapira i razvija bazu dokaza kao osnovu za kreiranje održivih i kontekstualno prilagođenih programa prevencije. Nalazi, razvijeni u bliskoj saradnji s nadležnim ministarstvima zdravstva radi osiguravanja institucionalnog vlasništva, biće pretočeni u mapu puta koja će osigurati da predložene intervencije budu usklađene s realnim kapacitetima zdravstvenog sistema BiH i potrebama stanovništva.

Prethodnih godina pojavilo se nekoliko inicijativa koje zagovaraju restriktivniji pristup reproduktivnim pravima – neke uz finansijsku podršku međunarodnih aktera, a druge uz podršku domaćih vlasti.⁴⁶ U takvom kontekstu, obezbjeđivanje ravnopravnog pristupa zdravstvenim uslugama, proširenje dostupnosti savremenih metoda kontracepcije i integrisanje sveobuhvatnog seksualnog obrazovanja ostaju ključni prioriteti.⁴⁷

Žene u domaćinstvima i dalje snose najveći teret neplaćenog rada na poslovima brige i njege, provodeći više od šest sati dnevno na tim zadacima – dvostruko više nego muškarci i znatno više od uporednih vrijednosti u EU (UN Women, 2023a, 2023b). Samo na kućne poslove žene u BiH izdvajaju najmanje 2–3 sata dnevno, dok se uz brigu o djeci ukupno vrijeme povećava na 6–7 sati dnevno, što BiH svrstava među zemlje s najvišim obimom neplaćenog rada žena.⁴⁸ Kuhanje je, na primjer, pretežno odgovornost žena – obavlja ga 85% žena, u poređenju sa 27% muškaraca. Ovakva neravnomjerna raspodjela obaveza neposredno utiče na ekonomsku aktivnost žena, podstičući njihovu neaktivnost i održavajući visoku stopu nezaposlenosti, koja je 2019. godine iznosila 18,8%.⁴⁹ Iako sektor brige i njege čini gotovo 15% ukupne zaposlenosti, većina rada u ovoj sferi ostaje neplaćena i nedovoljno priznata.⁵⁰ Domaćinstva čiji su nosioci žene bilježe stopu siromaštva od 15,1%, u poređenju sa 12,6% u domaćinstvima na čijem su čelu muškarci – što je u velikoj mjeri povezano s ograničenim učestvovanjem žena na tržištu rada i većim opterećenjem obavezama brige i njege.⁵¹

43 Dottridge, J., Ninković, R., Sax, H., & Vujović, M. (2021). *Fenomen trgovine djecom u Bosni i Hercegovini*. Vijeće Evrope. Preuzeto sa https://www.research-gate.net/publication/353958244_FENOMEN_TRGOVINE_DJECOM_U_BOSNI_I_HERCEGOVINI

44 Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine. (2024). Specijalni izvještaj o maloljetničkim brakovima u Bosni i Hercegovini. Preuzeto sa https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/ombudsmen_doc2024041214322748bos.pdf

45 Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine. (2022). Specijalni izvještaj o stanju seksualnih i reproduktivnih zdravstvenih prava u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Institucija ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine.

46 <https://detektor.ba/2024/12/11/kako-americke-prolife-organizacije-podrzavaju-napore-protiv-abortiona-u-bih/>

47 Ibid,

48 Spahić Šiljak, Zilka i Dino Đipa. 2024. Barometar rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini. Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP). https://www.undp.org/sites/g/files/zskgk326/files/2024-04/barometar_bhs_web_0.pdf

49 Polazna studija o ekonomiji brige i njege u Bosni i Hercegovini. UN Women. https://bosniaherzegovina.un.org/sites/default/files/2025-01/20230522_Care%20Economy_Study_BHS_1.pdf

50 Ibid.

51 Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2024). Anketa o potrošnji domaćinstava u Bosni i Hercegovini 2021/2022. Preuzeto sa www.bhas.gov.ba

Neplaćeni rad nesrazmjerno pogađa i djevojke, ograničavajući njihove obrazovne prilike i vrijeme za odmor i lični razvoj.⁵²

Ovi kumulativni tereti pokazuju kako rodni stereotipi prerastaju u institucionalne i ekonomske barijere – otežavajući puno učešće žena u profesionalnom i političkom životu te usporavajući ostvarivanje ravnopravnosti u skladu s obavezama BiH koje proističu iz evropskih i međunarodnih standarda rodne ravnopravnosti. Transformativni odgovor zahtijeva sveobuhvatnu političku agendu zasnovanu na tri glavna principa: prepoznavanju vrijednosti i ekonomskog doprinosa neplaćenog rada; smanjenju opterećenja poslovima brige i njege kroz unapređenje javnih usluga i infrastrukture; te ravnomjernijoj raspodjeli odgovornosti za poslove brige i njege između porodice, zajednice i države – uz istovremeno jačanje zastupljenosti osoba koje pružaju njegu u procesima donošenja odluka.⁵³

Kombinovani efekti neplaćenog rada u oblasti brige i njege, procesa starenja stanovništva i depopulacije dodatno produbljuju marginalizaciju žena u ruralnim područjima. Prema dostupnim podacima, žene na selu u prosjeku se staraju o 2,5 djece i 0,9 starijih članova domaćinstva; pri čemu je više od 75% njih starije od 40 godina, a 42% djeluje izvan formalnih oblika udruživanja, poput zadruga ili udruženja. Ovi faktori podstiču njihovu ekonomsku neaktivnost i ograničavaju pristup organizovanim oblicima podrške. Iskustva iz zajedničkog programa UN Women i FAO „Žene pokretači razvoja u poljoprivrednim i ruralnim sredinama“ pokazuju da se u sredinama gdje u sprovođenju rodno odgovornih politika postoji usklađena saradnja između različitih nivoa vlasti – državnog, entitetskog, kantonalnog i opštinskog – bilježi znatan porast učešća žena. Ovi nalazi potvrđuju da ključni izazov nije odsustvo volje žena da se uključe, već nedostatak institucionalne koherentnosti i međusektorske saradnje. Uključivanje ovih uvida u PRR ukazalo bi da održive promjene zavise od integrisanog i usklađenog planiranja na svim nivoima upravljanja, naročito u oblastima javnih finansija, usluga brige i njege i lokalne tržišne infrastrukture – kao presudnih faktora za jačanje ekonomske i društvene uloge žena u ruralnim područjima i unapređenje rodne ravnopravnosti.

Ovi nalazi potvrđuju da je rodna nejednakost u BiH sistemskog karaktera i duboko ukorijenjena u trajnim obrascima stereotipa koji prožimaju institucionalne, ekonomske i društvene sfere. Odgovor na takvo stanje ne može se svesti na parcijalne ili postepene korekcije politika. Neophodna je sveobuhvatna strategija zasnovana na priznavanju ekonomske i društvene vrijednosti neplaćenog rada u oblasti brige i njege, smanjenju nesrazmjernog opterećenja kroz ciljana ulaganja te pravednijoj raspodjeli odgovornosti. Podjednako je važna promjena društvenih normi putem obrazovanja, medija i političkog liderstva koje aktivno razgrađuje stereotipe i podstiče ravnopravno učešće žena u javnom i privatnom životu.

5.11 Okončanje nasilja nad ženama i djevojčicama

BiH je među prvim zemljama u Evropi ratifikovala Konvenciju Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) 2013. godine. Još ranije, Zakon o ravnopravnosti polova iz 2003. godine definisao je rodnu diskriminaciju i zabranio diskriminaciju na osnovu pola i seksualne orijentacije u svim oblastima života, u skladu sa standardima utvrđenim u Opštoj preporuci br. 19 CEDAW-a – Nasilje nad ženama.⁵⁴

Istanbulska konvencija utvrđuje četiri ključna prioriteta – **prevenciju, zaštitu, krivično gonjenje i holističke politike**. U izvještaju o praćenju sprovođenja Konvencije, Grupa eksperata za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO) konstatovala⁵⁵ je da strategije u BiH prepoznaju rodnu prirodu ovog nasilja, smještajući ga u širi kontekst kršenja ljudskih prava i diskriminacije, uz istovremeno isticanje značaja unapređenja rodne ravnopravnosti. GREVIO je posebno ukazao na važnost mjera koje su vlasti preduzele radi uspostavljanja protokola o međuinstitucionalnoj saradnji na entitetskom, kantonalnom i opštinskom nivou, s ciljem unapređenja koordinacije relevantnih aktera.

Prema dostupnim podacima, oko 48% žena u BiH doživjelo je neki oblik zlostavljanja od svoje 15. godine, uključujući nasilje od strane intimnog partnera, nasilje od strane osobe koja nije partner, uhođenje i

52 Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine. (2024). Žene i muškarci u Bosni i Hercegovini: Tematski bilten. Preuzeto sa https://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Biltene/2024/FAM_00_2023_TB_1_BS.pdf

53 Ibid.

54 Komitet Ujedinjenih nacija za eliminaciju diskriminacije žena. (1992). Opšta preporuka br. 19: Nasilje nad ženama. Refworld. <https://www.refworld.org/legal/resolution/cedaw/1992/en/96542>

55 Vijeće Evrope. (2022). Izvještaj koji je Bosna i Hercegovina podnijela u skladu s članom 68, stav 1 Konvencije Vijeća Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Izvještaj o polaznom stanju). Grupa eksperata za djelovanje protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO). Strasbourg: Vijeće Evrope. <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/bosnia-and-herzegovina>

seksualno uznemiravanje.⁵⁶ Gotovo 38% žena navelo je da je bilo izloženo psihološkom, fizičkom ili seksualnom nasilju od strane partnera ili drugih lica. Oko 14% žena prijavljuje da su od 15. godine pretrpjele fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera ili drugih lica, dok je 28% doživjelo seksualno uznemiravanje. U 12 mjeseci koji su prethodili anketi, 10% žena prijavilo je seksualno uznemiravanje – pri čemu je taj udio iznosio 14% u RS i 9% u FBiH.⁵⁷

Nasilje nad djecom pokazuje slične zabrinjavajuće obrasce. Više od polovine djece uzrasta od 2 do 14 godina – njih 55% – izloženo je nasilnim metodama disciplinovanja u domaćinstvu, uključujući 40% djece koja trpe fizičko kažnjavanje i 42% koja su izložena psihološkoj agresiji.⁵⁸ Vršnjačko nasilje i online uznemiravanje takođe su rasprostranjeni, a adolescenti ukazuju na to da odrasli često odbacuju njihove prijave nasilja, tvrdeći da će problem „proći“, dok škole nerijetko izostaju s adekvatnom reakcijom. Servisi podrške, poput Plavog telefona, imaju ključnu ulogu, posebno za mlade i adolescentkinje koje se suočavaju s nasiljem, mentalnim poteškoćama, porodičnim konfliktima i zlostavljanjem od strane vršnjaka.

Postoji niz aktivnosti koje se realizuju s ciljem **prevencije**. Na primjer, kampanja „16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja“ redovno se realizuje na teritoriji cijele BiH, a koordinišu je ARP BiH i institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na entitetskom nivou u saradnji sa širokim krugom partnerskih institucija i organizacija civilnog društva. Kampanja kontinuirano obezbjeđuje učešće predstavnika zakonodavne i izvršne vlasti na svim nivoima, čime se osigurava visoka politička vidljivost. Prema dostupnim procjenama, oko 1.000 medijskih objava godišnje posvećeno je pitanjima nasilja nad ženama i nasilja u porodici u okviru kampanje, što ukazuje na stalno prisustvo ove teme u medijima.

Od 2015. godine kampanja je proširena dodatnim inicijativama, uključujući javnu podršku nultoj toleranciji prema nasilju nad ženama koju su, pod sloganom #NisiSama, pružili članovi Vijeća ministara BiH. Na taj način dodatno je potvrđena politička opredijeljenost državnih vlasti za ostvarivanje ciljeva kampanje.

Kampanja je time doprinijela održavanju visokog nivoa javne svijesti o nasilju nad ženama i nasilju u

porodici kao važnim društvenim pitanjima. Međutim, iz evaluativnog ugla, dugoročni efekti ovih aktivnosti podizanja svijesti zavise od njihove sistematske povezanosti s javnim politikama i institucionalnim reformama predviđenim Istanbulskom konvencijom.

U oblasti **zaštite**, osam nevladinih organizacija vodi sigurne kuće čiji je ukupni kapacitet 181 krevet. Na području BD BiH ne postoji sigurna kuća, ali se iz budžeta Brčko Distrikta obezbjeđuju sredstva za privremeni boravak i zbrinjavanje žrtava nasilja u porodici u sigurnim kućama na teritoriji oba entiteta. Specijalizovani krizni centri za žrtve silovanja ili seksualnog nasilja, predviđeni Konvencijom, još uvijek nisu uspostavljeni. U zemlji djeluju dvije SOS telefonske linije za žrtve nasilja: 1265 u FBiH i 1264 u RS.

Procesuiranje počinitelja rodno zasnovanog nasilja zasniva se na odredbama krivičnog zakonodavstva. Krivični zakoni u BiH, Brčko Distriktu, FBiH i RS sadrže sveobuhvatne odredbe kojima se uređuju seksualno nasilje i trgovina ljudima, uz poseban akcenat na zaštitu ranjivih lica, naročito djece. Svi ovi zakoni inkriminišu trgovinu ljudima, koja se definiše kao regrutovanje, prevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje lica upotrebom sile, prijetnje, otmice, prevare, obmane ili zloupotrebe položaja radi eksploatacije. Eksploatacija obuhvata prostituciju, prinudni rad, ropstvo, vađenje organa, prinudne brakove i prinudnu sterilizaciju. U cjelini posmatrano, krivično zakonodavstvo je u velikoj mjeri usklađeno s Istanbulskom konvencijom, čija će primjena biti predmet revizije GREVIO komiteta 2026. godine. Digitalna dimenzija nasilja nad ženama u BiH – uključujući online uhođenje, psihološko nasilje, seksualno uznemiravanje i druge oblike nasilja potpomognutog tehnologijom – bilježi rast. Ključni problem predstavlja izostanak jasnih zakonskih normi koje bi inkriminisale mnoge od tih oblika digitalnog nasilja, iako se preduzimaju aktivnosti usmjerene ka unapređenju pravnog i strateškog okvira, podizanju svijesti i obuci nadležnih institucija.

U proteklom periodu, BiH je usvojila i sprovodi veći broj javnih politika koje se primarno odnose na nasilje u porodici, bilo kao zasebnu oblast ili u okviru šireg normativnog i strateškog konteksta. Ovi dokumenti su najčešće izrađeni u formi strategija i akcionih planova. U nastavku se daje pregled relevantnih politika, uz osvrt na njihovu implementaciju i uspostavljene

⁵⁶ Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi. (20. jun 2019). OSCE-ovo istraživanje o nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini: Dobrobit i sigurnost žena: Bosna i Hercegovina – Izvještaj o nalazima. Preuzeto [4.4.2024.] sa bit.ly/3PQHhxD.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Federalni zavod za statistiku FBiH, Republički zavod za statistiku RS, Agencija za statistiku BiH i Dječji fond Ujedinjenih nacija. (2013). *Bosna i Hercegovina Istraživanje višestrukih pokazatelja 2011: Završni izvještaj*. UNICEF Bosna i Hercegovina. <https://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/1773>

mehanizme nadzora. U skladu sa zakonom propisanim nadležnostima po sektorima, sprovođenje mjera iz ovih dokumenata u nadležnosti je institucija na državnom, entitetskom i nivou Brčko Distrikta, kao i kantonalnih organa i organa lokalne samouprave.

5.12 Rod u upravljanju i finansijama

Reforma budžetiranja zasnovanog na učinku još uvijek nije u potpunosti sprovedena. Tokom 2025. godine Vlada FBiH započela je uvođenje novog softvera za budžetiranje zasnovano na učinku, dok se u RS primjena sličnog rješenja očekuje u narednoj godini. Za sada nije jasno u kojoj će mjeri rodno odgovorno budžetiranje (GRB) biti integrisano u ove sisteme. Zbog toga trenutno ne postoje operativni mehanizmi za sistemski prelazak na GRB niti za donošenje fiskalnog zakonodavstva dosljedno prilagođenog rodnoj perspektivi.⁵⁹ Ipak, u protekloj deceniji uložena su značajna sredstva u razvoj alata i jačanje kapaciteta za primjenu GRB-a.

U FBiH normativni okvir pruža osnov za integraciju rodnihi principa, ali je njihova primjena u praksi neujednačena. Nedovoljna upotreba sistematskih rodnihi analiza i ograničena dostupnost podataka razvrstanihi po polu otežavaju praćenje i evaluaciju. Planirani prelazak na programsko budžetiranje 2026. godine – uz podršku novog softvera i rodnihi indikatora – predstavlja pozitivan pomak. Međutim, bez standardizovanihi metodologija, jasno definisanihi odgovornosti i snažnijeg nadzora, postoji rizik da ove mjere ostanu formalne.

U RS rodno odgovorno budžetiranje nije izričito regulisano Zakonom o budžetskom sistemu niti Strategijom upravljanja javnim finansijama, te nema obavezujući karakter. Ipak, pojedine odredbe zakonskih propisa o upravljanju javnim finansijama i strateškom planiranju upućuju na rodnu ravnopravnost i urodnjavanje. Prilikom izrade budžeta, budžetski korisnici su dužni naznačiti da li programi doprinose implementaciji GAP-a BiH ili da li je za nove inicijative sprovedena rodna analiza. Zakonodavni okvir za strateško planiranje takođe predviđa procjene uticaja propisa, uključujući fiskalne implikacije i potencijalne efekte na rodnu ravnopravnost.

U brojnim oblastima – posebno u zapošljavanju, preduzetništvu, zanatstvu i poljoprivredi – programi

subvencija uključuju afirmativne mjere usmjerene na žene. Paralelna rodna revizija procijenila je djelotvornost institucionalnih mjera za unapređenje rodne ravnopravnosti, uključujući primjenu rodno odgovornog budžetiranja. Nalazi pokazuju da, uprkos uspostavljenom pravnom okviru, implementacija ostaje neujednačena, dok su transparentnost i dosljedna primjena propisa među upravljačkim tijelima i dalje nedovoljni.⁶⁰

5.13 Uključivanje civilnog društva

Organizacije civilnog društva u BiH imaju značajnu ulogu u zagovaranju ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, socijalne inkluzije i zaštite životne sredine. Mehanizmi njihovog uključivanja postepeno jačaju i na državnom i lokalnom nivou, iako ih institucije još uvijek ne koriste sistematski. Konsultativni procesi – uključujući intervjue s ključnim akterima, fokus grupe i validaciju nacionalnih izvještaja – omogućili su učesće organizacija civilnog društva u razvoju programa i izradi izvještaja, uključujući Izvještaj o napretku u primjeni Pekinške platforme za djelovanje. Formalni okviri za konsultacije postoje, na osnovu pravila za učesće javnosti u zakonodavnim procesima usvojenih 2017. i ažuriranih 2023. godine. Na lokalnom nivou, opštine su usvojile LGAP-ove i planove implementacije UNSCR 1325, ali uz neujednačeno praćenje i izvještavanje, često pod uticajem donatorskih i EU zahtjeva. Koordinaciona tijela – poput odbora za praćenje Istanbulske konvencije, UNSCR 1325, borbe protiv trgovine ljudima i drugih inicijativa vezanihi za pitanja rodne ravnopravnosti – uključuju predstavnike organizacija civilnog društva, što potvrđuje njihovu formalnu uključenost, iako sistematska evaluacija njihovog učesća, finansiranja i operativnihi sloboda izostaje.

Civilno društvo u BiH karakteriše raznolikost aktera i tema. Ono, između ostalog, obuhvata ženske organizacije, organizacije koje zastupaju seksualne i rodne manjine, mirovne inicijative i ekološke nevladine organizacije, s različitim nivoima pristupa procesima donošenja odluka. Organizacije čiji su nosioci žene – poput Fondacija CURE, Centar za ženska prava Zenica i Roma Women's Network – aktivno zagovaraju rodnu ravnopravnost, prava manjina i intersekcionalnu inkluziju. Sarajevo Open Centre (SOC) i Fondacija CURE takođe se bave unapređenjem prava LGBTQI+ osoba.

59 United States Agency for International Development (USAID), & American Institutes for Research. (2024). Country gender analysis for Bosnia and Herzegovina (MEASURE II). USAID. https://measurebih.com/uiimages/USAID_MEASURE20II_GenderAnalysis-508_f.pdf

60 INTOSAI Journal. (2024, April 15). Regional parallel performance audit reviews gender equality. INTOSAI Journal.

Javno finansiranje organizacija civilnog društva i inicijativa usmjerenih na socijalnu inkluziju i dalje je ograničeno i nepredvidivo, uz dominantno oslanjanje na donatorska sredstva i prisutne slabosti u operativnom funkcionisanju. To ukazuje na potrebu obezbjeđivanja održivih izvora finansiranja, uvođenja rodno odgovornog budžetiranja i snažnije političke podrške radi jačanja uloge civilnog društva u unapređenju ljudskih prava i rodne ravnopravnosti. Ključni domaći izvori finansiranja potiču iz budžeta na svim nivoima vlasti – državnom, entitetskom, kantonalnom i opštinskom – često kroz mehanizme kao što je Akcioni plan za rodnu ravnopravnost (GAP) – iako su ta izdvajanja u praksi često nedovoljna i netransparentna. Na međunarodnom planu, značajnu podršku pružaju programi poput Zajedničkog programa Akcelerator rodne ravnopravnosti, Programa rodno osjetljive socijalne pomoći, projekta GEAR-UP za rezultate u oblasti rodne ravnopravnosti.

Nalazi anketnog istraživanja potvrđuju procjenu PRR-a o nestabilnoj i osjetljivoj poziciji organizacija koje se bave pravima žena. Manje od 10% ispitanika smatra da je javno finansiranje organizacija koje unapređuju prava žena stabilno i predvidivo, dok se više od 70% ispitanika s tim nije složilo ili se u potpunosti nije složilo. Nadalje, velika većina ispitanika istakla je da organizacije koje zagovaraju prava žena nisu adekvatno zaštićene od političkih pritisaka. Ovakvi nalazi predstavljaju neposredan pokazatelj institucionalne ranjivosti i ukazuju na potrebu uspostavljanja održivih modela finansiranja i jasnih pravnih garancija radi očuvanja autonomije i punog učešća civilnog društva u procesima kreiranja javnih politika.

5.14 Rodna statistika

Najveći stepen dostupnosti podataka prisutan je u sektorima u kojima postoje razvijeni sistemi redovnih istraživanja i administrativnih registara – demografiji, radu, obrazovanju, zdravstvu i političkom učešću. Iako je analiza rodni razlika u tim sektorima moguća, redovno izvještavanje se u praksi uglavnom svodi na deskriptivne statistike. Većina indikatora održivog razvoja (SDG) koji imaju rodnu dimenziju ne objavljuje se dosljedno niti u razvrstanom obliku, a ograničen broj njih dostupan je prvenstveno u oblastima zdravstva, obrazovanja, zapošljavanja i upravljanja. Postojeći podaci su često nepovezani i bez kontinuiteta vremenskih serija, a rijetko uključuju sveobuhvatnu analizu prema polu, starosti i statusu ranjivosti, što ograničava njihovu primjenu u praćenju ostvarivanja ciljeva. U cjelini, sistem izvještavanja je fragmentisan i neujednačen među ciljevima, te se dominantno osla-

nja na anketne izvore umjesto na kontinuirano administrativno prikupljanje. Posljedica toga su izraženi nedostaci u indikatorima koji se odnose na nasilje, siromaštvo, neplaćene poslove brige i njege, imovinska i zemljišna prava, socijalnu zaštitu i diskriminaciju.

(Djelimični) Indeks rodne ravnopravnosti predstavljao je važnu polaznu osnovu za dijalog zasnovan na dokazima, ali njegov puni potencijal još uvijek nije iskorišten za usmjeravanje procesa donošenja odluka.

Među dostupnim proizvodima nalaze se statistički godišnjaci, izvještaji o SDG indikatorima, istraživanja tržišta rada te tematske studije koje obrađuju nasilje, diskriminaciju i druga društvena pitanja. Iako predstavljaju važan izvor informacija i podataka, njihova upotrebljivost u procesu kreiranja javnih politika mogla bi se unaprijediti razvojem ciljanih komunikacionih proizvoda ili godišnjih sažetih izvještaja koji složene statističke podatke prevode u jasne i razumljive poruke. I dalje su prisutni nedostaci u ključnim podacima. Podaci o nasilju nad ženama fragmentisani su između sektora pravosuđa, policije, zdravstva i socijalne zaštite, uz nedosljednosti u definicijama, razvrstavanju i formatima izvještavanja. Podaci o korištenju vremena i neplaćenom radu u poslovima pružanja brige i njege nisu sistematski obuhvaćeni statistikama, što otežava pouzdanu ekonomsku i radnu analizu. Nadalje, pokazatelji tržišta rada ne pružaju dovoljno detalja o neformalnom radu, radu sa skraćenim radnim vremenom i profesionalnoj segregaciji. Administrativni sistemi su i dalje rascjepkani i razlikuju se između dva entiteta i Brčko Distrikta, što ograničava uporedivost podataka kroz vrijeme i među različitim geografskim područjima. Pokrivenost SDG indikatora relevantnih za rodnu ravnopravnost je djelimična – pojedini indikatori su dostupni, ali sporadični, drugi postoje ali bez razvrstavanja po polu, dok se mnogi uopšte ne prikupljaju.

Rodna statistika i podaci u BiH dostupni su putem zvaničnih publikacija, kao što je bilten „Žene i muškarci u BiH“, te kroz alate poput EU Indeksa rodne ravnopravnosti. Međutim, sistemaska dostupnost cjelovitih podataka razvrstanih po polu i dalje je neujednačena. Nedostatak detaljnih podataka u oblastima kao što su korištenje vremena, raspolaganje novcem i specifična zdravstvena ponašanja otežava cjelovitu analizu i sistematsko praćenje rodne ravnopravnosti. Ključni izvori podataka su Agencija za statistiku BiH (BHAS), Evropski institut za rodnu ravnopravnost (EIGE), kao i inicijative organizacija poput UN Women i Svjetske banke.

U BiH statistički podaci se u pravilu prikupljaju i obrađuju uz razvrstavanje po polu, starosnoj dobi, nivou obrazovanja, bračnom statusu i geografskoj lokaciji. Specijalizovane statističke ankete, uključujući popis stanovništva, obuhvataju i dodatne kategorije, poput etničke pripadnosti i vjeroispovijesti.

ARP BiH, u skladu s nadležnostima koje proizlaze iz ZRP-a BiH, kontinuirano sarađuje s institucijama na unapređenju prikupljanja, evidentiranja i obrade podataka razvrstanih po polu, što je rezultiralo vidljivim napretkom u ovoj oblasti. BHAS je značajno ojačala svoje kapacitete za statističku obradu podataka razvrstanih po polu u skladu sa standardima Evropske unije. Ovaj napredak ostvaren je u saradnji s EIGE-om iz Vilnusa i doveo je do razvoja i objavljivanja prvog (djelimičnog) Indeksa rodne ravnopravnosti BiH 2022. godine.

Indeks rodne ravnopravnosti je agregirani pokazatelj koji je razvio EIGE s ciljem mjerenja višedimenzionalnog koncepta rodne ravnopravnosti. Od 2023. godine, BHAS ga (djelimično) izrađuje uz podršku UN Women. Konceptualno je zasnovan na rodnoj perspektivi koja odražava prioritete politika EU i polazi od premise da rodna ravnopravnost ima transformativni potencijal za društvo u cjelini. Vrijednosti indeksa primarno ukazuju na obim rodnog jaza, a ne na specifični pojedinačni položaj žena i muškaraca. Indeks prati postignuća u šest temeljnih oblasti politika rodne ravnopravnosti – rad, novac, znanje, vrijeme, moć i zdravlje – te dodatno uključuje dvije horizontalne dimenzije: ukrštanje višestrukih oblika nejednakosti (intersekcionalnost) i nasilje nad ženama.

I pored ostvarenog napretka, učestalost i dostupnost anketa i dalje predstavljaju izazov, a podaci koji su u opticaju često su zastarjeli. Istraživanja o rasprostranjenosti nasilja, mentalnom zdravlju, kao i MICS, potrebno je realizovati u redovnim intervalima kako bi se obezbijedilo kontinuirano praćenje napretka. Postojeći podaci otežavaju precizno utvrđivanje trenutka nastanka rodne nejednakosti, njihovog razvoja tokom adolescencije i njihovog uticaja na razlike u odrasloj dobi. Integracija podataka razvrstanih po polu, starosnoj dobi, invaliditetu i etničkoj pripadnosti između sektora je ograničena, a izostanak pristupa zasnovanog na životnom ciklusu otežava razumijevanje načina na koji rani nepovoljni faktori oblikuju kasnije ishode.

Jačanje administrativnih podataka, povezivanje indikatora o ekonomskom učešću žena i neplaćenom radu u obavljanju poslova brige i njege s iskustvima adolescenata, te obezbjeđivanje redovnih, dubinskih anketnih istraživanja stvorilo bi snažniju bazu dokaza za djelotvorno smanjenje rodne razlike.

Unapređenje sistema zahtijevaće dosljednu i predvidljivu koordinaciju, bolju harmonizaciju registara i snažniji fokus na analitičko izvještavanje. Nacionalna mapa puta za rodnu statistiku mogla bi utvrditi zajednički set indikatora, dinamiku sprovođenja anketnih istraživanja, metodološke standarde, pravila razmjene podataka i nadležne institucije. Među prioritetima su redovno istraživanje rasprostranjenosti nasilja nad ženama, uvođenje modula o korištenju vremena, unapređenje indikatora radne snage i kontinuirano praćenje razlika u pristupu uslugama između muškaraca i žena. Tehnička unapređenja administrativnih podataka – uključujući usklađeno kodiranje, standardizovane definicije, razvoj metapodataka i objedinjeno izvještavanje – značajno bi povećala uporedivost i efikasnost sistema. Formiranje stalne radne grupe za rodnu statistiku, koju bi činili BHAS, institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost, statistički zavodi, nadležna ministarstva i istraživačke institucije, doprinijelo bi djelotvornoj implementaciji. Godišnji pregled rodne statistike mogao bi unaprijediti komunikaciju s kreatorima politika kroz sažeto predstavljanje trendova, napretka u ostvarivanju SDG ciljeva i ključnih nedostataka u podacima.

BiH raspolaže potrebnim osnovama za daljnji napredak – postojećim pravnim obavezama, iskusnim statističkim kapacitetima u pojedinim oblastima, saradnjom s mehanizmima za rodnu ravnopravnost, razvijenim publikacijama i funkcionalnim Indeksom rodne ravnopravnosti. Naredni korak podrazumijeva konsolidaciju sistema kroz kontinuiranu koordinaciju, jasno strateško planiranje, usklađivanje administrativnih podataka, redovno sprovođenje tematskih anketa i snažniju integraciju statistike u procese budžetiranja i oblikovanja politika. Time bi se proširila baza dokaza neophodna za efikasnije reforme u oblasti rodne ravnopravnosti i unaprijedilo praćenje ishoda za žene i muškarce širom zemlje.

The background is a solid purple color. It features several large, semi-transparent geometric shapes in various shades of purple. On the left side, there are concentric circular and semi-circular shapes. On the right side, there are angular, overlapping shapes that resemble stylized letters or abstract forms. A large, white, bold number '6' is positioned in the upper left quadrant, partially overlapping the circular shapes.

6

PREPORUKE

6. PREPORUKE

BiH se obavezala na unapređenje rodne ravnopravnosti kao temeljnog principa održivog razvoja, društvene kohezije i demokratskog upravljanja. Nacionalne politike usklađuju se s Agendom 2030 za održivi razvoj, uz integraciju ciljeva održivog razvoja, uključujući SDG 5 – Rodna ravnopravnost, SDG 10 – Smanjenje nejednakosti i SDG 16 – Mir, pravda i snažne institucije. Vijeće ministara BiH je 2021. godine usvojilo Okvir za realizaciju ciljeva održivog razvoja, prvi sveobuhvatni nacionalni strateški dokument u oblasti održivog razvoja nakon više od deset godina. BiH aktivno učestvuje u globalnim procesima praćenja i izvještavanja, te je 2023. godine Visokom političkom forumu Ujedinjenih nacija podnijela drugi Dobrovoljni izvještaj. Time se dodatno potvrđuju obaveze preuzete pristupanjem CEDAW konvenciji (1993), konvencijama Međunarodne organizacije rada, Istanbulskoj

konvenciji Vijeća Evrope (2013), kao i obaveze proistekle iz Pekinške platforme za djelovanje (1995), Rezolucije Vijeća sigurnosti UN 1325 o ženama, miru i bezbjednosti (2000) i Univerzalnog periodičnog pregleda, čime se obezbjeđuje snažan međunarodni i pravni okvir za unapređenje rodne ravnopravnosti.

PRR identifikuje kontinuirano prisutne izazove i nudi strateške preporuke za prevazilaženje rodnih nejednakosti u nacionalnoj politici, zakonodavnim okvirima, institucionalnim kapacitetima i društvenim obrascima ponašanja. Preporuke su utemeljene na nalazima međunarodnih mehanizama nadzora i pregleda – uključujući CEDAW, BPfA, UPR i WPS – te su namijenjene kao smjernice za djelovanje institucija vlasti i UN sistema u BiH.

6.1 Ključne preporuke o prioritetnim pitanjima specifičnim za zemlju

- 1. Jačanje zakonodavnog i strateškog okvira i njegove primjene:** Dosljedna i efikasna primjena propisa u oblasti rodne ravnopravnosti ostaje jedan od ključnih prioriteta. Potrebno je unaprijediti ZRP i ZZD uvođenjem obaveznih *ex-ante* procjena uticaja na rodnu ravnopravnost za sve javne politike i zakonodavne akte. Među ciljnim akterima su Vijeće ministara BiH, parlamenti, nadležna ministarstva, Visoko sudsko i tužilačko vijeće i agencije Ujedinjenih nacija. Važno je osigurati sistemsko uključivanje adolescentkinja u nacionalne okvire za rodnu ravnopravnost – uz obezbjeđivanje da GAP BiH (2023–2027.) i sektorske strategije obuhvate pitanja obrazovanja, zdravlja (uključujući seksualno i reproduktivno zdravlje i prava), učešća i zaštite adolescentkinja, uz jasno definisane mjerljive ciljeve i budžete.
- 2. Unapređenje političkog učešća i zastupljenosti u procesima donošenja odluka:** Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u političkim tijelima i izvršnim strukturama. Potrebno je reformisati izbornu zakonodavstvo s ciljem postizanja pune rodne ravnopravnosti, odnosno pariteta 50/50, čime bi se prevazišla postojeća kvota od 40%, te otklonile rodne pristrasnosti u sistemu otvorenih lista. Ključni akteri u ovom procesu su parlamen-

ti, Centralna izborna komisija i političke stranke. Dodatni fokus na učešće adolescenata može doprinijeti razvoju liderskih vještina kod mladih, naročito adolescentkinja. Nadležne institucije treba da razmotre institucionalizaciju omladinskih savjeta i školskih parlamenata, uspostavljanje sigurnih prostora za građanski angažman i razvoj mentorskih programa koji će osnaživati i pripremati djevojčice za buduće liderske uloge.

- 3. Unapređenje ekonomskog osnaživanja žena i rješavanje pitanja neplaćenog rada u poslovima pružanja brige i njege:** Niska stopa učešća žena na tržištu rada, visoka zastupljenost u nesigurnim oblicima zaposlenja i razlika u zaradama između muškaraca i žena od 13–15% zahtijevaju sveobuhvatan odgovor kroz politike koje prepoznaju, smanjuju i pravednije raspodjeljuju neplaćeni rad u oblasti brige i njege. Ključne mjere podrazumijevaju ulaganja u javne usluge brige o djeci i usluge dugotrajne njege, kao i dosljednu primjenu Direktive EU o transparentnosti plata. Među ključnim akterima su ministarstva rada, socijalne politike i finansija, organizacije civilnog društva i privatni sektor. Istovremeno, neophodno je suzbijati rodne stereotipe u obrazovanju, eliminisati rodne predrasude iz nastavnih planova i profesio-

nalnog usmjeravanja, povećati zastupljenost djevojaka u STEM oblastima i tehničkom i stručnom obrazovanju i osposobljavanju (TVET), te obezbijediti stipendije, mentorsku podršku i siguran prevoz za djevojčice iz marginalizovanih zajednica, čime se može ostvariti višestruki razvojni efekat.

Ove intervencije treba planirati uz primjenu intersekcionalnog pristupa, imajući u vidu ukrštanje roda s manjinskim statusom (npr. žene i djevojčice Romkinje), starosnom dobi i invaliditetom. Poseban akcenat treba staviti na značajnija ulaganja u ekonomiju brige i njege radi proširenja dostupnih i pristupačnih usluga brige o djeci i predškolskog vaspitanja i obrazovanja, uz istovremenu promociju fleksibilnih radnih aranžmana koji doprinose preraspodjeli neplaćenog rada i ekonomskom osnaživanju djevojaka i žena.

- 4. Okončanje nasilja nad ženama i djevojčicama (EVAW/G) i podrška preživjelim:** Mehanizme prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja potrebno je dodatno ojačati u skladu sa standardima Istanbulske konvencije. Iako fokus mora ostati na nasilju u porodici, djelovanje je neophodno proširiti i na druge oblike nasilja nad ženama. Uspostavljanje specijalizovanih kriznih i referalnih centara za žrtve silovanja, obezbjeđivanje sveobuhvatnih reparacija za žene koje su preživjele rodno zasnovano nasilje i nasilje povezano sa sukobima, te povezivanje kampanja podizanja svijesti s konkretnim mjerama javnih politika predstavljaju ključne korake. Među ključnim akterima su MLJPI, ARP BiH, institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na entitetskom nivou, ministarstva zdravlja, pravde, unutrašnjih poslova, socijalne zaštite i zaštite lica s invaliditetom, organizacije civilnog društva koje upravljaju sigurnim kućama. Posebnu pažnju treba posvetiti nasilju među adolescentima, nasilju nad romskim djevojčicama i ženama (uključujući suzbijanje maloljetničkih brakova), kao i nad LGBTI+ osobama i drugim podgrupama koje su izložene nasilju nad ženama i djevojčicama usljed ukrštanja više identiteta.

- 5. Jačanje institucionalnih mehanizama i rodno osjetljivog budžetiranja (GRB):** Neophodno je obezbijediti stabilna finansijska izdvajanja i adekvatne ljudske resurse za ARP BiH, institucionalne mehanizme za rodnu ravnopravnost na entitetskom nivou i druge institucionalne meha-

nizme za rodnu ravnopravnost. Standardizovana i obavezna primjena rodno odgovornog budžetiranja, uz snažne mehanizme nadzora, predstavlja ključni instrument za jačanje sistema. Ključni akteri u ovom procesu su ministarstva finansija i trezora, SDG Vijeće, ARP BiH, institucionalni mehanizmi za rodnu ravnopravnost na entitetskom nivou, Vrhovna revizorska institucija i institucije za rodnu reviziju na entitetskom i BD nivou. Razvoj pouzdanih podataka i indikatora za mjerenje napretka i planiranje budućih programa treba postaviti kao prioritet. Ovi podaci moraju se sistematski koristiti u procesima urođnjavanja – uključujući izradu programa i procjene rodno uticaja zakona i politika – kao i u okviru rodno odgovornog planiranja i izvještavanja tokom budžetskog ciklusa.

- 6. Osnaživanje civilnog društva i jačanje partnerstava:** Organizacije civilnog društva, posebno organizacije za prava žena, zahtijevaju stabilno i predvidivo finansiranje, kao i zaštitu od restriktivnih zakonskih rješenja i politički motivisane stigmatizacije. Njihovo sistemsko uključivanje u procese donošenja odluka i u nacionalne akcijske planove mora biti jasno definisano i dodatno ojačano. Ključni akteri uključuju sve nivoe vlasti, međunarodne razvojne partnere, organizacije civilnog društva, privatni sektor i medije.

Ključne preporuke su dodatno potvrđene kroz opsežne konsultacije s relevantnim zainteresovanim stranama. Utvrđena je visoka podudarnost između prioriteta identifikovanih u ovom dokumentu i onih koje su prepoznali ključni domaći i međunarodni akteri. Ovakav nalaz ukazuje na značajan potencijal za sinergijsko djelovanje u predstojećem srednjoročnom periodu. Platforme za dijalog između više aktera, poput SDG Vijeća, mogu olakšati koordinaciju i saradnju između agencija UN-a, institucija vlasti, organizacija civilnog društva, privatnog sektora i akademske zajednice, s ciljem usklađivanja razvojnih prioriteta i efikasnije koordinacije donatorske podrške.

DODATNE INFORMACIJE

Detaljan metodološki dodatak

Profil rodne ravnopravnosti (PRR) za Bosnu i Hercegovinu predstavlja analitički dokument zasnovan na dokazima koji procjenjuje status, ostvareni napredak i preostale izazove u oblasti rodne ravnopravnosti i osnaživanja žena i djevojčica. Njegova osnovna svrha je da posluži kao osnova za strateško planiranje u okviru predstojećeg Okvira saradnje UN-a za održivi razvoj (UNSDCF), te da pruži smjernice institucijama vlasti, razvojnim partnerima i organizacijama civilnog društva u usklađivanju nacionalnih prioriteta s međunarodnim obavezama u oblasti rodne ravnopravnosti – uključujući CEDAW, Pekinšku platformu za djelovanje i Agendu 2030 za održivi razvoj.

PRR obuhvata ključne tematske oblasti rodne ravnopravnosti: političko učešće i zastupljenost u procesima donošenja odluka, ekonomsko osnaživanje, obrazovanje, zdravlje, rodno zasnovano nasilje, trendove u oblasti brige i njege, demografska kretanja, kao i pravni i institucionalni okvir. Takođe analizira međusektorske dimenzije, uključujući intersekcionu diskriminaciju, položaj žena u ruralnim sredinama i koherentnost upravljanja na državnom, entitetskom i lokalnom nivou.

Analiza je sprovedena primjenom pristupa mješovitih metoda, koji objedinjuje pregled postojeće dokumentacije, analizu sekundarnih podataka i konsultacije sa zainteresovanim stranama. Kao izvori korišteni su podaci BHAS-a, dokumentacija institucionalnih mehanizama za rodnu ravnopravnost, izvještaji CEDAW i GREVIO tijela, te relevantne publikacije UN-a i EU. Pored toga, u oktobru 2025. godine među zainteresovanim stranama je sprovedena anketa o percepciji prioriteta u oblasti rodne ravnopravnosti, u kojoj su učestvovali predstavnici javnih institucija, akademske zajednice i civilnog društva. Povezivanjem kvantitativnih i kvalitativnih nalaza obezbijeđeno je da PRR istovremeno odražava statističke realnosti i lična iskustva aktera koji aktivno doprinose unapređenju rodne ravnopravnosti u BiH.

Konsultacije podrazumijevaju planski organizovane procese komunikacije s relevantnim akterima, u okviru kojih se prikupljaju mišljenja, komentari i informacije od pojedinaca, grupa i organizacija. Njihova svrha je da doprinesu kvalitetnijem donošenju odluka, razvoju politika, pripremi projekata ili istraživanjima.

Anketno istraživanje

Radionice ili javni sastanci

Pregled postojeće dokumentacije

Analiza sekundarnih podataka

Svrha konsultacija je da se u proces odlučivanja uključe perspektive onih na koje se određene mjere odnose ili koji za njih imaju poseban interes, čime se unapređuju relevantnost i transparentnost te povećava stepen prihvatanja konačnih rezultata.

DODACI SA STATISTIKAMA I PODACIMA

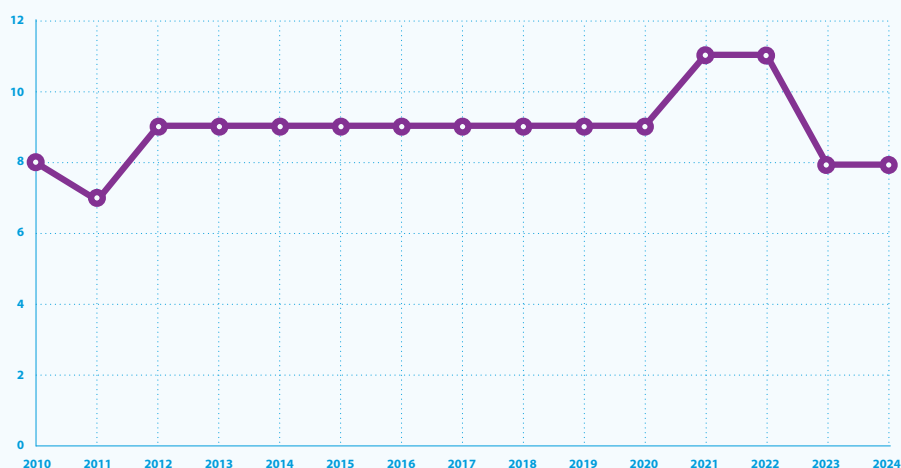

Podaci koji se odnose na Cilj održivog razvoja 5 (Rodna ravnopravnost) u BiH preuzeti su sa zvaničnog SDG portala BHAS-a (<https://sdg.bhas.gov.ba/5/>). Portal sadrži pregled statusa svakog indikatora u okviru SDG 5, uz jasno razgraničenje između indikatora koji su trenutno dostupni i objavljeni na internetu i onih koji su još u fazi razvoja. Objavljeni pokazatelji – kao što su zastupljenost žena u parlamentu i na rukovodećim pozicijama – predstavljaju

zvanične nacionalne statističke podatke. Istovremeno, pojedini indikatori – uključujući neplaćeni rad u oblasti brige i njege i određene mjere za suzbijanje rodno zasnovanog nasilja – evidentirani su kao oblasti u kojima postoje praznine u podacima. Ovaj izvor pruža kredibilnu osnovu za procjenu stanja rodne ravnopravnosti, ali je njegova vrijednost ograničena nedovoljnom dostupnošću podataka razvrstanih po intersekcionalnim osnovama, kao što su etnička pripadnost ili invaliditet.

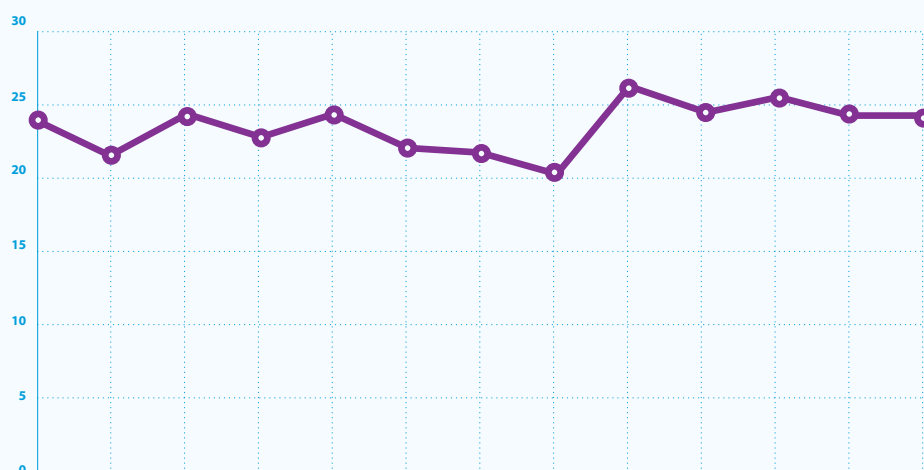
Slika 8

Trenutni broj poslaničkih mjesta u nacionalnim parlamentima u BiH (broj)

Slika 9

Udio žena na rukovodećim pozicijama - 13. ICLS (%)

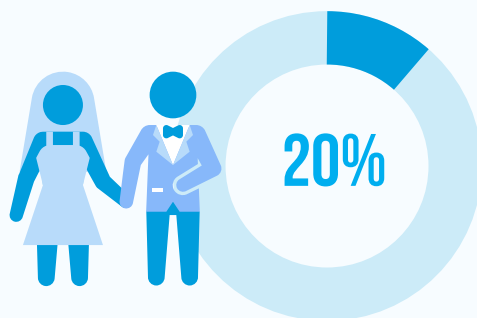

SVEOBUH VATNI PRAVNI OKVIR I JAVNI ŽIVOT

Procenat ostvarenosti pravnih okvira koji promovišu, uređuju i prate rodnu ravnopravnost (0 - 100%) za Bosnu i Hercegovinu

20% ŽENA STAROSTI 20-24 GODINE U BiH KOJE SU STUPILE U BRAK ILI ZAJEDNICU PRIJE NAVRŠENE 15. GODINE.

BiH DJELIMIČNO ISPUNJAVA USLOVE uspostavljenih sistema za praćenje i javnu raspodjelu sredstava namijenjenih rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena

Stepen u kojem pravni okvir (uključujući običajno pravo) garantuje ženama jednaka prava na vlasništvo i/ili kontrolu nad zemljištem.

BOSNA I HERCEGOVINA JE NA POLA PUTA KA OSIGURAVANJU JEDNAKIH PRAVA ŽENA NA ZEMLJIŠTE, SA OCJENOM 3 OD 6.

1

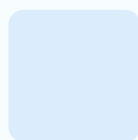
2

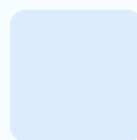
3

4

5

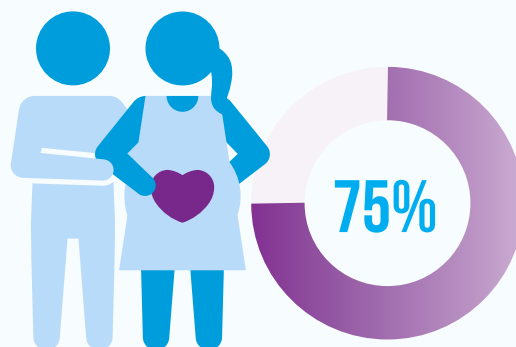
6

Bez dokaza

Najviši nivo
garancija

Stepen u kojem zakoni garantuju ženama i muškarcima u dobi od 15 i više godina pun i jednak pristup uslugama seksualnog i reproduktivnog zdravlja, informacijama i obrazovanju.

**U SKLOPU PODRUČJA 1 -
PORODILJSKA NJEGA: 75%.**

Profil rodne ravnopravnosti u zemlji pruža jasan, na dokazima zasnovan pregled stanja rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini, identifikujući ključne nedostatke, prepreke i prilike u svim sektorima. Usklađen s globalnim standardima, informiše Zajedničku analizu zemlje UN-a i Okvir održivog razvoja i saradnje UN-a, podržavajući opredijeljenost zemlje ka inkluzivnom razvoju.

Tim Ujedinjenih nacija u Bosni i Hercegovini unapređuje rodnu ravnopravnost kao prioritet koji se provlači kroz sve oblasti rezultata UNSDCF-a. Ovaj Profil služi kao praktična mapa puta za usmjeravanje politika, planiranja i resursa, pomažući osiguranju mjerljivog napretka ka ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja i pravednijoj budućnosti za sve.

UJEDINJENE NACIJE
BOSNA I HERCEGOVINA

